

## UTVRĐIVANJE I PREPREKE U NUKLEARNOM RATU

U francuskom časopisu *L'Armée* objavljena su u toku 1964. godine tri članka u kojima se razmatraju, međusobno povezani, problemi fortifikacije, ukopavanja i prepreka u eventualnom ratu pri upotrebi nuklearnog oružja.

U prvom članku,<sup>1</sup> pod naslovom »Fortifikacija u atomsko doba«, autor u početku naglašava da ovakav naslov članka može da iznenadi, jer se fortifikacija najčešće predstavlja kao stvar prošlosti nasuprot »atomu« koji predočava mladu nauku s velikom perspektivom.

Autor se potpuno slaže s tim da sada prednost imaju pokretljivost i rastresitost, mada će biti slučajeva kada se ni jedna ni druga neće moći ostvariti u odgovarajućem obimu — tada će se morati pristupiti utvrđivanju. Ovo su oduvek bili problemi, samo su sada teži za rešavanje zbog sve veće moći oružja, njegove preciznosti, broja, sposobnosti izvođenja udara svuda, pri čemu se vreme za upozorenje na opasnost svodi na minute. Međutim, opasnosti su danas takve da svaka zaštita, čak i ograničene efikasnosti, zadržava svoju vrednost; jedna od mogućnosti zaštite jeste i fortifikacija. Ona će imati razne oblike, zavisno od mesta u okviru nacionalne odbrane, jer, iako je opasnost opšta — ona nije ista za sve elemente nacionalne odbrane.

*Sadašnji karakter problema fortifikacije.* Autor smatra da je organizovano uređivanje zemljišta, iako je ranije bilo osporavano, ipak jedan oblik utvrđivanja. Ono se u suštini zasniva na ukopavanju, jednostavnom i starom postupku, čija je efikasnost ipak priznata. Smanjujući opasnost, ukopavanje ograničava rastresitost, olakšava život ljudstvu, komandovanje, snabdevanje itd. S druge strane, česta promena položaja znatno komplikuje problem.

Autor zatim razmatra verovatnu primenu fortifikacije u okviru pojedinih vidova oružanih snaga i odbrane zemlje.

Za kopnenu vojsku utvrđeni položaji neće imati raniju ulogu, jer će fiksirana i uočljiva vatrena sredstva na njima biti izložena brzom uništavanju. Međutim, on smatra da će utvrđivanje u planini zadržati izvesnu vrednost. I dalje će biti važno da se sačuvaju prilazi dominirajućim uzvišenjima i da se efikasno zatvore uske i strme doline.

S druge strane, postoji rizik da utvrđeni položaji, ma gde se nalazili, u izvesnim oblicima rata ne budu ni od kakve koristi. To će, po mišljenju autora, biti u slučaju primene strategije »uništavanja gradova« i u subverzivnom ratu.

<sup>1</sup> *La fortification à l'ère atomique*, par le Général Forceville, *L' Armée*, Francuska, mart 1964. god.

U eventualnom ratu, koji će se najverovatnije karakterisati čestim pokretima velikog obima, pitanje snabdevanja postaje primarno. Teško će se moći obezbediti neophodna koordinacija pokreta jedinica i konvoja za snabdevanje borbenim i drugim potrebama, s obzirom na to da će pokretni karakter operacija pratiti razne nesigurnosti u saobraćaju na čitavoj dubini rasporeda. Po mišljenju autora, rešenje treba tražiti u stvaranju višenamenskih skladišta po čitavoj zoni verovatnih dejstava; ona bi bila ograničenog kapaciteta i rastresito raspoređena. Pri tome bi trebalo sistematski obezbediti njihovu stalnu popunu za određeni nivo jedinica. Skladišta bi morala da budu obezbeđena od subverzije; stoga bi trebalo unapred pripremiti i eventualno uništenje njihovih stokova. Za osoblje skladišta i pojedine namirnice treba predvideti skloništa sigurna od udarnog talasa nuklearne eksplozije i radioaktivnih padavina. Telekomunikaciona sredstva ovih skladišta, koja su od velikog značaja, trebalo bi da budu pokretljiva i zaštićena oklopom, a uz to potrebno je koristiti sve mogućnosti kamufliranja i ukopavanja. Analogno bi se moglo postupiti i kod sanitetske službe.

Problemi su slični i kod *vazduhoplovstva*, s tim što se zahtevi za obezbeđenje aviona (sa ili bez pilota) postavljaju u nešto oštrijoj formi. Sredstva za telekomunikacije (uzbunjivanje, pripremu leta, poletanje), osmatranje, kontrolu i navođenje, teže se mogu prilagoditi »pokretnim« rešenjima. Ona zahtevaju manje gipku infrastrukturu, skupocenija su, mesta za njihov razmeštaj su složenija (poletno-sletne staze, stajališta, zakloni za avione ili projekte, kontrolne sale i sl.). Osim toga, moraju se, kao i ranije, zaštititi skladišta goriva, rezervnih delova, municije.

*Mornarica* ima iste potrebe kao i vazduhoplovstvo. Potrebe u pogledu logističke podrške brodova su vrlo velike.

Na nivou *nacionalne odbrane* radi se, pre svega, o zaštiti organa vlasti (centralnih i lokalnih) i stanovništva.

*Organima vlasti* potrebna su znatna telekomunikaciona sredstva. Autor smatra da se treba orijentisati na korišćenje mirnodopskih instalacija (mreža TT-linija, emisionih i prijemnih stanica) pomoću specijalnih sredstava priključivanja (herc-snopova).

U pogledu zaštite *stanovništva* autor iznosi interesantne predloge. On smatra da za osoblje zaposleno na održavanju bezbednosti, telekomunikacija za borbu protiv požara i dr., koje je neophodno da ostane na licu mesta, treba u gradovima izgraditi jako zaštićena skloništa. Za sve ostalo stanovništvo predlaže izradu mnogobrojnih lakih skloništa, ograničenog kapaciteta, na nekoliko kilometara od centra gradova i industrijskih postrojenja, do kojih bi stanovništvo u slučaju uzbune moglo da stigne peške.

Civilna skladišta treba takođe razmestiti rastresito. Nasuprot tome, industrijska postrojenja koja su potrebna za odbranu zemlje predstavljaju, u pogledu zaštite, delikatan problem zbog činjenice da je koncentracija njihovih instalacija često neophodna. Za njihovu zaštitu treba brižljivo izraditi planove na nivou nacionalne odbrane. Za ovo je potrebno oceniti značaj sastavnih delova svake industrijske celine. Najbitnije elemente treba zaštititi maksimalno, a drugo predvideti manji ili veći stepen zaštite (ukopavanje, zaklone od zemlje i sl.) ili ih rasporediti rastresito. Za ljudstvo izraditi skloništa manje ili veće otpornosti ili obične zaštitne rovove sa pokrivanjem.



U pogledu zaštite arhiva, autor smatra da je bolje preduzeti mere za zaštitu njihovih reprodukcija na mikrofilmovima, nego štiti originalne dokumente (zbog vrlo male zapremine mikrofilmova).

*Efekti napada i mogućnosti zaštite.* Pošto je autor utvrdio da fortifikacija zadržava značaj i u nuklearno doba, on prelazi na probleme koji se postavljaju pred modernog fortifikatora. Najpre počinje sa procenom opasnosti koje prete i mogućnosti njihovog izbegavanja.

Opasnost se pojavljuje u više oblika, pošto treba računati ne samo sa oružjem koje je već uvedeno u naoružanje, već i sa onim koje se predviđa a nalazi se u fazi prototipa ili projektovanja. Pri tome treba proceniti i verovatnoću upotrebe raznih sredstava za napad. Na primer, masovni napadi klasičnim bombama su danas, po mišljenju autora, vrlo malo verovatni zbog relativno malog broja raspoloživih aviona i uvežbanih posada (iz finansijskih razloga). Međutim, ako bi došlo do sporazuma o nekim merama nuklearnog razoružanja, to bi moglo radikalno da izmeni problem, utoliko više što je veliki napredak učinjen u pogledu preciznosti kod klasičnog bombardovanja. Isto tako, debljine armiranog betona za zaštitu od direktnog pogotka klasične bombe mnogo su veće od onih koje odolevaju efektima eksplozije nuklearne bombe van rejonu nulte tačke. Stoga bi trebalo predvideti mogućnost eventualnog ojačavanja armiranobetonskog oklopa protivatomske skloništa.

Sredstva za zaštitu od klasičnog oružja su poznata. Ona su u toku drugog svetskog rata u praksi proverena i usavršena. Autor smatra da bi zaštitu protiv vazdušnog pritiska trebalo poboljšati, dok zaštita protiv bojnih otrova kako je ranije bila organizovana, ostaje u važnosti, s tim što će se sve više koristiti tehnika klimatizacije.

Objekti koji štite od dejstva klasičnog naoružanja pružaju često priličnu zaštitu i od efekata nuklearne eksplozije, ali se mogu naći i jeftinija i efikasnija rešenja. Po mišljenju autora, treba razmatrati sledeće glavne efekte nuklearne eksplozije: stvaranje kratera, seizmički potres, vazdušni udar, primarnu radijaciju, svetlosno zračenje, toplotno zračenje, elektromagnetne impulzije i radioaktivne padavine (sekundarnu radijaciju). Prva tri efekta su razmatrani i kod klasičnog oružja, mada u nešto drukčijem obimu, dok ostali postavljaju potpuno nove probleme. Relativan značaj različitih efekata znatnije se menja zavisno od uslova primene nuklearnog oružja, ali treba pretpostaviti da će napadač izabrati najefikasniji način gađanja.

U obimu kratera, koji je stvorila nuklearna eksplozija na površini zemlje ili nisko u vazduhu, ništa ne može da opstane. Na zemljištu izvan kratera, delimično ponovo zasutog zemljom, nastaju radijalne pukotine a zatim plastične i druge deformacije. Najefikasnija zaštita bi se sastojala u ukopavanju na dubini van zone plastičnih deformacija, ali je to, po mišljenju autora, teško primenljivo, jer su potrebne dubine ukopavanja vrlo velike.

*Seizmički potres* se prenosi na svaku tačku zemljišta, a objekti izgrađeni na njemu izdržavaju ga bolje ili lošije i prenose na uređaje i ljudstvo. Sami uređaji reaguju različito, što zavisi od njihove veze sa zidovima, koja bi morala da bude elastična i amortizovana.

*Vazdušni udar* se u početku smatrao kao glavna opasnost zbog štete koju je nanosio konstrukcijama (građevinama) na površini zemlje. Za solidno konstruisane i ukopane zaklone opasnost nastaje zbog prodiranja udarnog

talasa kroz otvore, usled čega se stvara unutrašnji natpritisak koji može da izazove znatne štete na instalacijama i ranjavanje ili smrt ljudi. Autor smatra da se zaštita od ovog dejstva može postići ako se začepe svi otvori i postave dupla vrata koja se ne otvaraju istovremeno, ako se postave automatski poklopci, i ako se otvori za ventilaciju zaštite komorama napunjenim peskom, itd.

*Primarna radijacija* nastaje u okolini vatrene lopte. Kod nuklearnih bombi velike moći to je efekat koji se oseća najdalje. Ovaj efekat se, smatra autor, može lako ublažiti slojem materijala potrebne debljine, na primer, od zemlje.

*Svetlosno zračenje* treba samo pomenuti. Ono je praktično isto kao i *termičko zračenje* koje nanosi štetu izvesnim uređajima, kao što su antene, radari i sl. Ali ono može da prouzrokuje i požare velikih razmera, koji mogu da ugroze i skloništa ili pristupe ka njima, da ih izoluje i izazove opasnost da se ljudstvo uguši bilo usled gasova nastalih sagorevanjem ili usled nedostatka kiseonika. Autor ističe da ova dva zračenja mogu, zauzvrat, biti iskorišćena za automatsko teledirigovanje uređajima za zatvaranje otvora za ventilaciju i sl.

*Elektromagnetske impulzije* su u početku privlačile malu pažnju, ali im se sada pridaje veći značaj zbog povećanja moći nuklearnog oružja. One predstavljaju određenu opasnost za telekomunikaciona sredstva, kao i sredstva za kontrolu i vođenje. Slične struji ogromnog napona, ali vrlo kratkog trajanja, upravne na površinu zemljišta, one su u stanju da stvore jako indukovanu struju u provodnicima i jake razlike u potencijalu u aparatima. Od njih se može zaštititi pogodnim postavljanjem toka struje, osiguračima, translatorima, Faradejevim uređajima, itd.

*Radioaktivne padavine*, nošene vetrom, mogu se preneti na velike daljine, nagomilati na ulazima skloništa, ili ih može uneti ljudstvo koje se kretalo u kontaminiranoj zoni ili mogu ući kroz otvore za ventilaciju. Zaštita se može postići veštom izradom ulaza, dekontaminacijom ljudstva i filtriranjem vazduha. Autor smatra da se filtriranje vazduha može lako izvesti, jer se produkti fisije kondenzuju na relativno krupnim česticama prašine i zato se mogu dosta lako zadržati filterima od peska ili hartije. Međutim, ističe on, ljudstvo tada treba zaštititi od filtera debelim zidovima. Njihova zamena, posle zasićenja, takođe predstavlja težak problem — zbog radioaktivne prašine nagomilane u njima.

*Ocena efikasnosti zaštite.* Da bi komandovanje moglo da proceni verovatnoću da li će jedan objekt izdržati određeni nuklearni udar, treba da uzme u obzir, u slučaju nuklearne eksplozije na površini zemlje ili nisko u vazduhu, »površinu ranjivosti«, koja se definiše kao površina:

na kojoj svaka nuklearna eksplozija određene snage ima za posledicu uništenje objekta,

izvan koje, posle eksplozije, objekat ostaje neuništen.

On ističe da, u slučaju preciznog gađanja, najmanje odstupanje pri nišanjenju može znatno smanjiti šanse za uništenje izvesnog objekta; ovo može da opravda primenu mera maskiranja i obmanjivanja, čiji će učinak ipak zavistiti od rezultata neprijateljevog izviđanja. Ako su te mere nedo-



voljne, treba pribeci ili pokretljivosti ili rastresitosti. Autor zatim podvlači da spas ne leži samo u pasivnim sredstvima, već i u preduzimanju protivmera — ometanju vođenja, presretanju aviona i raketa.

U zaključku članka autor ukazuje na to da se problemi zaštite i dalje proučavaju i da se još uvek pronalaze nova rešenja.

U drugom članku pod naslovom »Laki oklop«, autor<sup>2</sup> zastupa gledište da i u savremenom ratu najbolju zaštitu pruža tle, odnosno da treba kadgod je moguće pribegavati ukopavanju.

Opasnosti od kojih treba zaštititi sutrašnjeg borca gotovo se ne mogu ni nabrojati: mitraljeski rafali, vatra klasične artiljerije, avionske bombe, radioaktivnost, radioaktivna prašina, alfa, beta i gama zraci početno neutronske dejstvo, svetlosno i toplotno dejstvo, udarni talas, seizmički potres, zakasnelo dejstvo, biološka sredstva, bojni otrovi, radarski i infracrveni uređaji, itd. Autor smatra da nasuprot tako različitim opasnostima, mogući načini zaštite imaju jedan zajednički imenitelj: ispred borca treba postaviti mnogo materijala, i to što je moguće više solidnog, ma kakav on bio.

Prvo rešenje bilo bi pomalo slično onome kod konjanika iz stogodišnjeg rata, s tim što bi se umesto oklopa, oko borca postavilo mnogo železnih ploča, a »konjski pogon« zamenio motornim. Ovo logično rešenje dovelo je do tenka AMX od 30 tona, koji je, po mišljenju autora, u tehničkom pogledu uspeo — naime, postignuta je razumna ravnoteža između njegove ukupne težine, zaštite, pokretljivosti i vatrene moći. Međutim, ova ravnoteža je ipak zahtevala izvesne kompromise; ne može se ni zamisliti — ističe autor — da bi svi borci francuske operativne vojske mogli da se bore zatvoreni i zaštićeni oklopm sličnom onom kod tenka AMX jednostavno zato što ovaj tenk mnogo košta, što mu je transportni kapacitet vrlo mali i, najvažnije, što će uvek biti neopodan veliki broj »slobodnih boraca« (van vozila).

Stoga autor smatra da uopšte ne dolazi u obzir da se svi borci zaštite metalnim oklopm, jer bi se time ponovo upalo u raniju grešku, tj. prihvatiti bi se suviše težak i skup oklop. Po njegovom mišljenju, treba se odlučiti za drugo rešenje. Naime, u zemlji treba iskopati mnogobrojne »lake oklope«, naravno nepokretne, iza kojih bi borac mogao slobodno da gađa ili da se prebacuje iz jednog zaklona u drugi, gde bi mogao da predahne i da bude dovoljno zaštićen. To bi bilo tzv. planirano ukopavanje; na zahtev i prema ritmu borbe, inženjerski ekskavatori rasejavali bi po bojištu višenamenske zaklone, jednostavne ali efikasne, a borci bi pronalazili i koristili na zemljištu ove rovove, »nepokretne lake oklope« koji bi im stajali na raspolaganju radi zaštite, a ne bi im nimalo otežavali kretanje i slobodu akcije, niti nametali neki poseban zamor, već im nudili zaklonjeno mesto za predah.

Izborom zemlje da u svojstvu »lakog oklopa« štiti borca na nuklearnom bojištu od smrti, autor smatra da treba definisati te zaklone koji će moći da se izgrađuju na hiljade, na stotinama kvadratnih kilometara, bilo kakvo da je zemljište, koji će imati tu moć da umanjuju dejstvo mnogobrojnih opasnih efekata, koji neće biti uočljivi ciljevi za protivnika, odnosno koji će omogućiti upotrebu oružja, funkcionisanje veza, obezbediti komandovanje — i koji će zahtevati minimalnu adaptaciju za svoje korišćenje.

Po mišljenju autora, prvo se treba odlučiti koga ili šta treba zaštititi? On smatra da zaštitu treba ograničiti na najosetljivije i najdragocenije ele-

<sup>2</sup> *Cuirasse légère*, par le Lieutenant-colonel Island, *L'Armée*, Francuska, februar 1964. god.

mente divizije u odnosu na nuklearno dejstvo. Izbor je jednostavan, treba zaštititi čoveka koji je najosetljiviji, jer sva oprema i naoružanje, izuzev helikoptera, mnogo su otporniji na efekte nuklearne eksplozije. Ukopavanje, laki oklop sutrašnjice, i predviđa samo zaštitu čoveka — pešaka, svih ljudi — i ničeg drugog, a od materijala samo ono što je neodvojivo od čoveka (odeća, lično naoružanje, itd.).

Posle ovoga treba se odlučiti u kom obimu i od čega treba zaštititi čoveka? Prava mera sastoji se u tome da se po mogućstvu pronađe takva zaštita koja svodi ranjivost čoveka na ranjivost materijala koji on slobodno može ostaviti bez zaštite; dalje, u pronalaženju što ujednačenije zaštite protiv raznih efekata koji se očekuju: udarnog talasa, toplotnog dejstva, gama zračenja, itd. Po mišljenju autora, ovoj svrsi odgovara prost tradicionalni rov, delimično pokriven zemljom.

Najzad, da ovi zemljani radovi ne bi bili pogodni ciljevi, treba se odlučiti da li će se ići na njihovo stvarno maskiranje ili na obmanjivanje. On smatra da se najprostije rešenje sastoji u rasturanju znatno većeg broja zemljanih rovova — zaklona nego što ih je stvarno potrebno, po čitavoj zoni dejstva, s tim da se pri tome ništa ne maskira. Međutim, maskiranje će biti i dalje potrebno za prepravljane, odnosno posebno adaptirane zaklone koji bi bez toga otkrili sebe kao ciljeve.

Posle donošenja odluke o ovim pitanjima, treba zaklone podesiti za odgovarajuće funkcije svakog pojedinog borca u diviziji — strelca, artiljerca, vozača, mitraljesca, inženjera, telegrafistu, atomistu, komandanta divizije, itd. — jer je uvek u pitanju samo zaštita čoveka. Autor smatra da se ovo može postići kombinacijom dve grupe zaklona:

prvo, višenamaskiranim jamama, kojima bi se unapred pokrilo gotovo čitavo bojište, nemaskiranim i izrađenim bez određivanja unapred ko će ih koristiti — ali podesnim za zaštitu ljudi;

drugo, zaklonima adaptiranim za određenu funkciju maskiranim, koje bi radije trebalo raditi nego zaklone prve grupe i koje bi izrađivali sami korisnici sa raspoloživim mehaničkim sredstvima za tu svrhu.

Po mišljenju autora, obična višenamenska jama je jednostavno deo rova u obliku slova T, u kojoj se desetak ljudi može trenutno zakloniti, ne otežavajući sebi izvršenje borbenog zadatka. Tridesetak dobrih ekskavatora mogu za 48 časova pokriti takvim rovovima 25% divizijske zone od 900 km<sup>2</sup>, tj. došlo bi oko 50 rovova na 1 km<sup>2</sup>, što je grubo uzeto oko 5 puta više nego što je stvarno potrebno. Svaka desetina opremljena sa 3 obične cerade može sebi za 10 minuta obezbediti pokriven zaklon znatne efikasnosti.

U pogledu adaptiranih zaklona, autor predviđa različite slučajeve. Desećtine koje raspolažu manjim sredstvima mogu za manje od pola časa da uredi višenamensku jamu, po potrebi uz pomoć motornih čekića-bušilica. Za adaptiranje zaklona za teža oruđa i manja komandna mesta, jedinica treba da raspolaže mehaničkim lopatama.

Na taj način, smatra autor, pomoću mreže višenamenskih i adaptiranih rovova, može se obezbediti »oklop« za savremenog borca.

Međutim, postavlja se pitanje pokretljivosti u ovom slučaju, tj. kako borac u nuklearnom ratu može da ostane pokretljiv, pokretljiviji nego ikada ranije, ako izabere zemlju kao svoj »laki oklop«. Višenamenska jama je nepokretna — ali ništa ne sprečava grupu boraca da pretrči iz rova u rov, niti



četu da se prebaci iz jednog spleta ovakvih rovova koji dominiraju jednim delom terena u splet rovova koji dominiraju drugim. Primena adaptiranih zaklona-rovova, s druge strane, pretpostavlja stabilnost situacije od nekoliko časova, a za komandna mesta do pola dana. Stalno pokretanje komandnih mesta nije ni moguće — ako su ukopana; uostalom, koje bi komandno mesto moglo efikasno da funkcioniše ako se ne zadrži na jednom mestu bar nekoliko časova. Prema tome, moguće je predvideti da se paralelno sa prebacivanjem boraca od rova do rova, premeštaju svakih 12 ili 24 časa i komandna mesta od jednog ukopanog zaklona do drugog, pri čemu bi se ostavilo 8 do 10 časova za pripremu svakog komandnog mesta odgovarajućim sredstvima.

Tako je, po mišljenju autora, pokretljivost neophodna za slobodu akcije borca spojiva sa oklopom — ukopavanjem. On smatra da na ovaj način pokretljivost može biti čak i povećana, pošto bi borac bio oslobođen mnogih neugodnosti oklopa na gusenicama, čiju primenu otežavaju vodeni tokovi i raznovrsno zemljište.

U vezi s ovim postavlja se i pitanje da li je na svakom zemljištu moguće iskopati pomenute zaklone. To, prvo, može onemogućiti kamenito ili podvodno zemljište. Drugo, površina zemljišta može biti neravna i time stvoriti mnoge neugodnosti prilikom nivelisanja. Po mišljenju autora, rešenje je vrlo prosto: treba vešto koristiti pogodnosti jednog predela, položaja, geološkog sastava ili reljefa zemljišta, sve prednosti koje se u njima kriju. U zoni dejstva divizije mogu se, pri izboru onih 25% terena na kome će se iskopati višenamenske jame, gotovo uvek izbeći nepogodna mesta (suviše tvrda ili meka i sl.), a da taktički zahtevi ipak budu zadovoljeni.

Autor na kraju članka daje sledeći zaključak: samo ukopavanjem u zemlju mogu se u atomsko doba smanjiti strahoviti efekti nuklearnog oružja. Na sutrašnjem bojištu treba mašinama izraditi ogromnu mrežu višenamenskih jama-rovova, rasutih po čitavoj zoni dejstva. Laki pešak, oslobođen brige za oklopom i alatom, moći će slobodno, pomoću svojih lakih protivtenkovskih oruđa, da uznemirava oklopne jedinice neprijatelja, izbegava njihove uzvratne udarce, trčeći kao lisica iz jedne u drugu unapred pripremljenu jamu.

Treći članak, pod naslovom »Prepreke u nuklearnom ratu«, počinje konstatacijom autora<sup>3</sup> da je oduvek postojala težnja da se postavljanjem fizičke prepreke između sebe i neprijatelja izbegne njegov direktan udarac.

U toku drugog svetskog rata prepreke su dobile veliki značaj, posebno pt-mine (bilo same ili u kombinaciji sa drugim preprekama). Međutim, ubrzanje ritma operacija kombinacijom tenk-avion sprečavalo je postavljanje dovoljno moćnih minskih polja.

S pojavom nuklearnog oružja nastupio je nov momenat i interesantno je videti kako se problem prepreka postavlja u eventualnom ratu.

Autor je mišljenja da u tu svrhu treba prvo razbiti izvesne iluzije o novom oružju, a zatim stvoriti nekoliko hipoteza o taktici koju bi protivničke strane mogle da primene u sukobu.

Postojala su mišljenja da će novo oružje stvoriti kopnenim snagama nesavladive prepreke. Razaranja prouzrokovana nuklearnim eksplozijama,

<sup>3</sup> *Les obstacles en guerre nucléaire*, par le Colonel P. Dupont, *L'Armée*, Francuska, decembar 1964. god.

čije se zone dejstva prekrivaju, krateri stvoreni na zemljištu, radiološka kontaminacija zemljišta nastala eksplozijom ili posipanjem radioaktivnih produkata, hemijska kontaminacija posipanjem bojnih otrova — doprineli bi stvaranju neprekidnog i dovoljno dubokog pojasa »spržene zemlje« koji bi onemogućio svaku invaziju, barem kopnenim putem. Autor smatra da je ovo gledište neodrživo ne samo zbog neprihvatljivosti takve taktike iz političkih razloga, već i iz mnogobrojnih tehničkih razloga. Proračuni pokazuju, ističe on, da bi za ovo bio potreban ogroman broj nuklearnih eksplozija na površini zemlje — ukoliko bi se želeo zadovoljavajući efekat. Nastale radioaktivne padavine zahvatile bi velika prostranstva i predstavljale neprihvatljiv rizik za sopstvene jedinice i stanovništvo. S druge strane, pošto bi veliki deo efikasnosti ovih prepreka zavisio od zadržane radioaktivnosti, koja se vremenom brzo smanjuje, bilo bi potrebno da se eksplozije češće ponavljaju.

Kontaminacija u vidu posipanja radioaktivnih produkata izgleda mnogo prihvatljivija, pošto bi se njome izbegle nekontrolisane padavine, što bi bilo manje opasno za sopstveno stanovništvo. Međutim, proračuni pokazuju da je i ovakva vrsta prepreka neostvariva u praksi.

U vezi sa postignutim napretkom u posleratnom periodu, postavlja se pitanje da li se pomoću bojnih otrova mogu ostvariti idealne prepreke? Autor smatra da bi se pomoću iperita mogla ostvariti hemijska kontaminacija u trajanju od nekoliko dana. To bi moglo da uspori i oteža kretanje ne samo pešadije već i motorizovanih kolona. Prema tome, dugotrajni bojni otrovi, zajedno sa preprekama i rušenjima, mogli bi da predstavljaju ozbiljnu smetnju. Iako su potrebne količine za kontaminaciju 1 m<sup>2</sup> spale sa 50 grama za iperit na 2 grama za nove nervne otrove, ipak bi za kontaminaciju većih površina bile potrebne znatne količine. Takođe treba imati u vidu da se hemijska kontaminacija zemljišta bojnim otrovima mora održavati, kao i da je zaštita od njih relativno lakša nego od radioaktivnih elemenata. Prema tome, zaključuje autor, ni hemijska sredstva ne mogu obezbediti stalne prepreke koje bi same bile u stanju da zaustave napadača. Zato se i dalje treba oslanjati na klasične snage radi zaustavljanja neprijateljevih jakih mehanizovanih i oklopljenih snaga. Pri tome autor pretpostavlja da će braniočeve zaštitne snage upotrebljavati taktičko nuklearno oružje, što će nesumnjivo navesti napadača da ga i on upotrebi.

Da bi konkretnije razmotrio problem prepreka u budućem ratu, autor izlaže kako bi se, po njegovom mišljenju, odvijala u glavnim crtama buduća borbena dejstva. On smatra da bi branilac u početku izvodio zadržavajuću odbranu, nastojeći da pomoću nuklearne vatre razbije napadača. Manevar klasičnih snaga imao bi prvenstveno za cilj da pripremi i eksploatiše nuklearnu vatru. Zadatak ovih snaga sastojao bi se u tome da usporavaju neprijatelja, da ga nateruju na razvijanje i zauzimanje gušćih poredaka za napad, rentabilnih za gađanje nuklearnim oružjem. Iako ovaj manevar izgleda u celini defanzivan, to nikako ne isključuje njegov ofanzivni karakter — naročito nižih jedinica koje će izvoditi mnoge lokalne ofanzivne akcije, naročito radi eksploatacije nuklearne vatre. Ove nagle promene u karakteru dejstva jedinica, koje su postale moguće zbog brzine kojom nuklearno oružje može da promeni odnos snaga, biće jedna od karakteristika budućeg rata. Isto tako, klasične snage moraće da vode računa o opasnosti od nuklearne vatre, što će ih navoditi na rastresitost i na čestu promenu mesta — kako bi,



kad su već uočene, izbegle nuklearne udare. Prema tome, zona dejstva jedne divizije biće mnogo veća nego ranije — njena površina biće povećana za oko 5 puta, dok će ritam manevra biti nesumnjivo ubrzan.

U vezi s iznetim, autor postavlja pitanje kako se u ovakvim uslovima može izvršiti zadatak i onemogućiti napadač da se sa svojim tenkovima probije (a da pri tome branilac nikad ne predstavlja nuklearni cilj), da se infiltrira u braniočev rasplinuti raspored, da se izmeša sa braniočevim snagama da bi mu onemogućio upotrebu nuklearnog oružja — kako bi ga na kraju savladao. On smatra da treba pribeći preprekama, zahtevajući od njih:

da u kombinaciji sa borbom zadržavajućih delova uspore i razdvoje napadačeve snage, pre nego što stignu u zonu u kojoj ih po planu treba zaustaviti;

da ih kanališu prema zonama pogodnim da se protivu njih izvedu nuklearni udari ili preduzmu klasična dejstva, pri čemu bi se posebno neutralisale važnije zone;

da zadrže napadača pred braniočevim položajima toliko vremena koliko je dovoljno da se nuklearni udari izvedu na njegove koncentrisane snage, stvorene usporanjem njegovog ritma napredovanja;

da zatvore međuprostore između braniočevih jedinica, zaštite bokove, ispregrađuju bojište.

S druge strane, prepreke ne bi trebalo da otežavaju manevar i premeštanje braniočevih jedinica. Izrađene blagovremeno ili u toku borbi, one će se raspoređivati na zemljištu vrlo različito; prema tome, njihov zadatak je ogroman, naročito ako se ima u vidu uvećanje zona dejstva uz istovremeno skraćivanje rokova njihove izrade, kao i disproporcija između veličine sopstvenih kopnenih snaga i prostora koji treba kontrolisati. Autor naglašava poznatu činjenicu da vrednost jedne prepreke u velikoj meri zavisi od načina njene odbrane, kao i da je sama tehnička vrednost klasičnih prepreka — ako se ne brane — slaba, zbog razvoja savremenih tehničkih sredstava.

Postavlja se pitanje kako ostvariti prepreke u eventualnom ratu? Stari metodi zahtevali su ručni rad i duge rokove, nespojive s ritmom nuklearnog rata; jednoj četi je, na primer, bio potreban čitav dan da postavi kilometar protivtenkovskog minskog polja (25 tona mina) ili napravi zaseke 50 m dubine na frontu iste širine. Prema tome, potrebni su novi metodi. Ipak, uprkos mogućnostima koje pruža savremena nauka, za izradu veštačkih prepreka biće i dalje potrebno mnogo vremena, napora i sredstava. Zato, po mišljenju autora, ponovo postaju interesantne prirodne prepreke, koje su poslednjih godina bile pomalo zanemarene.

Autor smatra da od veštačkih prepreka dolaze u obzir samo mine i nuklearna vatra.

Mine su sačuvale prednosti koje ih čine teško zamenljivim. Minsko polje je, u stvari, vrsta aktivne prepreke, a u stanju je da nanese gubitke neprijatelju koji pokuša da ga pređe bez preduzimanja posebnih mera. S druge strane, ako su mine postavljene tajno i maskirane, one stvaraju iznenađenje, prouzrokuju zgušnjavanje neprijateljevog borbenog poretka, a time ga čine rentabilnim nuklearnim ciljem. Međutim, poznato je da su klasične protivtenkovske mine, koje su se aktivirale pod pritiskom gusenica, imale slab učinak. Bile su teške, a i gustina minskog polja morala je da bude

suviše velika kako bi verovatnoća da će gusenice neprijateljevih tenkova nagaziti na njih bila obezbeđena. Zato autor smatra da će jedino upotreba novih punjenja, koja ne dejstvuju samo pri nailasku gusenica već i čitavog donjeg dela tenka, omogućiti stvaranje lakših i ubitačnijih mina, odnosno otvoriti novu perspektivu ovom tipu prepreka. Upaljač ovih mina, koji će dejstvovati pod uticajem promena u magnetskom polju, prouzrokovanih približavanjem vozila, olakšaće njihovo postavljanje i maskiranje. Da ne bi bile uništene dejstvom nuklearnog projektila, ove mine biće specijalno otporne na vazdušni pritisak, što je naročito važno u slučaju sopstvenih nuklearnih udara izvedenih protiv neprijateljevih tenkova koji su se zadržali na minskom polju; na taj način bi se sačuvala efikasnost minskog polja i za sledeće talase neprijateljevih tenkova. Najzad, minska polja ne bi smela da otežavaju sopstveni manevar, a posebno protivnapade, što nameće problem njihovog obeležavanja, a po potrebi i neutralizacije. Autor ističe da su stari postupci obeležavanja (geometrijskim načinima) zastareli i da će biti potrebno da mašine, o kojima će kasnije biti reči, automatski zabeleže obavljene rad ili da se dobiju »kopije« minskog polja, na primer, infracrvenim aero-foto-snimkom, odmah posle njegovog postavljanja.

Što se tiče prelazanja preko sopstvenih minskih polja, autor iznosi da se proučavaju rešenja koja bi omogućila da se mine dezaktiviraju ili posle određenog vremena pošto se postave ili putem telekomandi (iz centrale ili iz vozila).

Takođe se postavlja i pitanje detekcije. Već dugo se govori o univerzalnom detektoru koji će otkrivati sve tipove mina ili prema diskontinuitetu koji one stvaraju u zemlji ili reagujući na prisustvo eksploziva, čiji su sastojci jako vodonični — ali za sada u tom pogledu nisu postignuti zadovoljavajući rezultati. Stoga postoji još uvek veliko interesovanje za nemetalne mine, koje se, međutim, mnogo teže proizvode od ostalih, naročito upaljači.

Gustina mina koje dejstvuju pod celom širinom tenka, a ne samo pod gusenicama, biće 2—3 puta manja. Kad se uzme u obzir da će i težina ovih mina biti oko 4 puta manja, onda se vidi da će vreme za njihovo postavljanje biti 2—3 puta kraće. Autor naglašava da će biti potrebna dalja proučavanja kako bi se videlo da li će ovakva minska polja biti prihvatljiva, pošto bi se neutralisanjem nekoliko mina stvorila široka breša u minskom polju (zbog većeg rastojanja između mina). Osim toga, za postavljanje ovih mina još je potrebno dosta vremena i ljudstva. Zato sve armije u svetu nastoje da pronađu nova sredstva za njihovo mehaničko postavljanje: uređaje za postavljanje ili razbacivanje mina, pa čak i razbacivače montirane na helikopterima.

Zasad ne postoji nijedan zadovoljavajući uređaj za mehaničko postavljanje mina. Pomišlja se na mašinu koja bi kopala brazdu, u nju postavljala mine i maskirala ih ili na mašinu koja bi kopala rupu po rupu za svaku minu. Pri tom se računa da bi njen učinak iznosio 2—3 km minske brazde na čas. Postavljanje mina pomoću helikoptera naročito se proučava u britanskoj vojsci — ali to zahteva minu koja ne bi bila osetljiva na pad na zemlju i isključuje upotrebu punjenja koja se aktiviraju dirigovanim putem. Privlačna je i ideja da se mine pomoću topova ili raketa izbacuju neposredno pred neprijateljeve tenkove, ali je to, po mišljenju autora, stvar dalje budućnosti.

Čim se završi zanatski način postavljanja (ručno), postavlja se pitanje maskiranja mina, što izaziva mnogobrojne diskusije.



Jedni se, smatrajući da je brzina najvažniji faktor, zalažu za postavljanje mina na zemljištu bez maskiranja, obrazlažući to da u većini slučajeva neprijatelj neće moći da uoči mine zbog teškog osmatranja iz tenka, a naročito u noćnim borbama i sl. Postoji mogućnost da se naprave slabouočljive mine, nepravilnog oblika i lepljive površine, na kojoj će se nahvatati prašina i dr. Kad je potrebno, izvesna količina mina bi se mogla i ukopati i maskirati — što bi neprijatelja prinudilo na opreznost.

Drugi, pak, smatraju da je maskiranje mina ukopavanjem i dalje neophodno.

Bez obzira na ova gledanja, autor smatra da će se uskoro sigurno uvesti zadovoljavajuće mašine i da će se brzina postavljanja minskih polja znatno povećati u odnosu na dosadašnju, kao i da će to stvoriti nove mogućnosti ekonomisanja. On to objašnjava time da su se, zbog sporosti postavljanja mina na stari način, minska polja morala postavljati znatno ranije i na velikom prostoru, pri čemu najveći deo mina nije dolazio do izražaja. Uбудuće, moći će se postavljati manja minska polja kad je opasnost već jasno izražena, tj. samo tamo gde su one stvarno potrebne.

*Nuklearna vatra* je, po mišljenju autora, sredstvo koje omogućava stvaranje moćnih prepreka u vrlo kratkom roku. U tu svrhu mogu se koristiti vazdušne i površinske eksplozije.

Vazdušne eksplozije dejstvuju vazдушnim udarom, toplotnim zračenjem, a ako su dovoljno nisko, i indukovanom radioaktivnošću. Radioaktivnost je različita, u zavisnosti od moći projektila, visine eksplozije i hemijskog sastava zemljišta i, po mišljenju autora — može se zanemariti kao prepreka. Da bi ovo dokazao, autor uzima sledeći primer: na 200 m od nulte tačke eksplozije atomske bombe od 30 KT, intenzitet zračenja 1 čas posle eksplozije iznosiće 200 rendgena na čas, a posle 24 časa pašće na 40 rendgena na čas; međutim, smatra se da je doza od 100 rendgena u izvesnim slučajevima prihvatljiv rizik. Nasuprot ovome, vazdušni udari i požari mogu stvoriti veoma velike prepreke u pošumljenim i naseljenim mestima. Vrednost tako stvorenih prepreka u jednoj pošumljenoj zoni zavisće od njenog sastava (listopadna ili zimzelena šuma) i godišnjeg doba. Na primer, u listopadnoj šumi poluprečnik teških oštećenja, u kome će tenkovi biti zaustavljeni, iznosiće za avionsku bombu od 1 KT oko 380 m, od 10 KT oko 1000 m i od 100 KT oko 2.800 m. U naseljenoj zoni značaj prepreka zavisće od tipa građevina. Na primer, poluprečnik dejstva bombe od 10 KT u zoni lakih građevina iznosiće 600—1000 m. Osim toga, u pošumljenoj i u naseljenoj zoni mogu nastati ogromni požari koji, dok traju, predstavljaju nesavladivu prepreku, a za sobom ostavljaju opustošenu zonu lakše ili teže prolaznu. Otvaranje puta zakrčenog oborenim drvećem ili ruševinama zgrada je dugotrajno i mnogo teže nego u slučaju rušenja izazvanih klasičnim eksplozivom. U stvari, zbog velike zakrčene površine, raščišćavanje se može izvoditi samo jednom mašinom kojoj pomažu ekipe snabdevene eksplozivom i ručnim spravama — pripremajući joj posao. S druge strane, teškoća nastaje i zbog toga što nema mesta za odbacivanje materijala u stranu. Ipak, postoji mogućnost upotrebe helikoptera za transport oborenih stabala, tako da se može raditi na više mesta istovremeno. Autor, radi primera, ističe da je u šumi za otvaranje puta širine 6 m na dužini od kilometra potrebno da jedan vod koji raspolaže buldožerom *D. 8* ili helikopterom *H. 34* radi oko 10—15

časova. Ako se radovi obavljaju po ranije postojećoj trasi puta, potrebno vreme se smanjuje zavisno od širine ranije trase, visine drveća i ugla vazdušnog talasa i pravca puta.

U ruševinama lakih zgrada treba računati na 2 časa za otvaranje puta dužine jednog kilometra za gusenična vozila, a 20 časova za osposobljavanje te iste dužine za normalan saobraćaj vozila na točkovima. U ovom poslednjem slučaju rad se može ubrzati upotrebom više mašina. Međutim, autor upozorava da radovi mogu biti usporeni ako bi došlo do radioaktivnih padavina (što uslovljava često smenjivanje ekipa) ili ako bi neprijatelj izvodio gađanje radi uznemiravanja. On, takođe, može da minira ove prepreke vazdušnim putem. U šumama gde su prosečeni putevi dovoljno široki, do njihovog zakrčavanja neće ni doći. Na nepokrivenom zemljištu nuklearne eksplozije neće imati većeg efekta u smislu zaprečavanja.

U slučaju stvaranja prepreka površinskom eksplozijom ili nuklearnim punjenjem koje je postavljeno na unapred izabrano mesto, efekat udarnog talasa biće nešto manji, ali će doći do stvaranja kratera i radioaktivnih padavina. Krateri dostižu znatne dimenzije čim se malo poveća snaga projektila; dok je prečnik kratera kod projektila od 1 KT 40 m, a njegova dubina 8 m i zapremina 5.000 m<sup>3</sup>, dotle se kod projektila od 100 KT prečnik povećava na 185 m, dubina na 20 m, a zapremina na 300.000 m<sup>3</sup> (sve na zemljištu srednje tvrdoće). Radioaktivnost je intenzivna i jedan čas posle eksplozije iznosi 3.000 rendgena na čas, što će znatno ometati rad na zatrpavanju, za koje je potrebno 1.500 do 2.500 m<sup>3</sup> zemlje (kod eksplozije projektila od 100 KT), tj. da buldožer radi 20—40 časova. Stoga autor preporučuje da nuklearni levak načelno treba obilaziti.

Da bi se dobila predstava o obimu radioaktivnih padavina, autor navodi da će kriva intenziteta od 1000 r/č prilikom eksplozije projektila od 1 KT prolaziti na 100 m od nulte tačke, sa strane suprotne vetru, a na nekoliko stotina metara niz vetar — što je relativno malo. Međutim, pri eksploziji snage 100 KT, ove daljine se povećavaju na 1000 m suprotno vetru i 8.000—16.000 m niz vetar. Radioaktivnost opada u razmeri 1:10 kad se vreme pomnoži sa 7, tj. na deseti deo početne vrednosti posle 7 časova, na stoti deo vrednosti posle 49 časova, itd.

Na osnovu iznetog autor konstatuje da se upotrebom manjih nuklearnih punjenja može ograničiti rizik od radioaktivnih padavina za sopstvene jedinice i obratno. Ukoliko se ovaj rizik zanemari, mogu se ostvariti radioaktivne prepreke dovoljnog prostranstva, mada ograničene efikasnosti po vremenu. Istovremeno, autor naglašava da iako zone zahvaćene radioaktivnošću ometaju boravak jedinica i prebacivanje nezaštićenog ljudstva, oklopne jedinice ih ipak mogu prelaziti bez većeg rizika.

Interesovanje za prirodne prepreke, posebno za rečna korita čija širina prelazi 20 m, povećano je. U zapadnoj Evropi ovi tokovi čine dosta gustu mrežu: u proseku na svaki 40—50 km nailazi se na vodeni tok širine 20—50 m. Međutim, ima i tendencija da se potceni njihova vrednost kao prepreka — s obzirom na to da su pobedničke armije prelazile i najveće reke. Nesumnjivo da razvoj sredstava za savlađivanje vodenih tokova, a posebno amfibijskih, ne pruža nadu da će savlađivanje reke usporiti neprijateljevo napredovanje više časova ili čak i više dana, kao u prošlosti. Ipak uprkos nastojanja svih armija da reke prelaze iz pokreta, ne usporavajući ritam napredovanja, stvarnost je nešto drukčija, pa autor smatra da to treba pobliže razmotriti.



Prvo, obična vozila ne samo da ne mogu preći dublju vodu sopstvenim sredstvima, već često imaju teškoća da van puteva uopšte stignu do obale reke. Drugo, čak i vozila koja su osposobljena da sama prelaze reku — bilo da su amfibije ili da se kreću po dnu — imaju ozbiljnih teškoća pri ulasku u vodu, a naročito pri izlasku iz nje, van unapred pripremljenih mesta prelaza. Kao posledica ovoga dolazi do kanalisanja snaga i sredstava prema uređenim mestima za prelaz i nagomilavanja pred njima. Osim toga, braniočeve lake jedinice mogu da pod zaštitom ove prirodne prepreke izvode manja iznenadna dejstva i udare, koji će još više usporiti neprijatelja. Tako se mogu dobiti nekoliko desetina minuta potrebnih za otvaranje nuklearne vatre na rentabilne ciljeve, među kojima i uvek kritični materijal za savlađivanje vodenih tokova.

U ovoj perspektivi postavlja se i pitanje sudbine postojećih stalnih mostova. Načelno, njih treba rušiti na celom toku koji se koristi kao prepreka, što savremena tehnička sredstva, kao mehaničke bušilice, plastični ili lisnati eksploziv, uglasta punjenja koja se mogu seći, a pogotovu nuklearna punjenja — znatno olakšavaju i ubrzavaju. Međutim, autor ukazuje da u izvesnim slučajevima mostove treba ostaviti neoštećene, kako bi se neprijatelj naveo da ih koristi za prelaz i da tako sebe izloži kao nuklearni cilj; na taj način bi se nuklearnim udarom istovremeno uništio i most i trupe koje su krenule preko njega.

Prema ovome, proizlazi da će postojeći rečni tokovi i useci koji se lako mogu ojačati sa malo rada ili postavljanjem mina na dobro izabranim mestima, intenzivno biti korišćeni pri odbrani u nuklearnom ratu. Oni će, barem na otkrivenom zemljištu na kome nuklearno oružje neće imati većeg efekta prilikom ometanja neprijateljevog pokreta, biti čak i nezamenljivi kao prepreke.

*M. Jov.*

## STRATEGIJA PORAZA

Kao što i sam autor ističe u predgovoru, cilj knjige je da se prikaže kako je poraz nemačkog imperijalizma u oba svetska rata bio neizbežan i to prvenstveno iz političkih razloga, a zatim i zbog teoretskih postavki za vođenje rata koje je nemački militarizam razrađivao u čisto vojnom pogledu. Prema tome, ova knjiga predstavlja doprinos ideološkoj borbi istočnih Nemaca protiv pokušaja glorifikovanja nemačke vojne teorije i njenog nosioca — nemačkog Generalštaba, koji se neprekidno vrše počev od kraja prvog svetskog rata pa sve do današnjih dana.

U uvodu autor ukazuje na to da su nemački militaristi marljivo pripremali svaku agresiju u toku istorije. Usled svog opšteg reakcionarnog i zlonamernog karaktera, oni nisu nikad bili u stanju da pravilno reše sva pitanja ratovodstva, iako su u pojedinim pitanjima dolazili do pravilnih zaključaka i rešenja.

U prvom odeljku pod naslovom »O karakteru i sadržaju imperijalističke nemačke vojne teorije pre drugog svetskog rata«, autor navodi da su na razvoj buržoaske vojne teorije uticali idealistička filozofija, dostignuća nauke i tehnike, dotadanje ratno iskustvo i vojne, a naročito vojnoteoretske tradicije.

Pored toga, na razvoj i sadržaj nemačke imperijalističke vojne teorije jako je uticala i opšta kriza kapitalističkog sistema, a naročito postojanje socijalističkog lagersa koji je postao neprijatelj broj 1 svih kapitalista i imperijalista.

Zbog zaoštavanja klasnih suprotnosti u kapitalističkom svetu, kapitalizam je primoran na primenu terora kako u unutrašnjim tako i u spoljnim odnosima. Antikomunizam je postao glavni cilj svih imperijalističkih država, što se odražava u podržavanju i razvijanju po svaku cenu planova za uništenje socijalističkog lagersa.

Nepoverenje prema širokim narodnim masama, kao posledica opšte krize kapitalizma, izražavalo se u vojnoj teoriji stalnom težnjom za elitnim malim armijama. To se naročito izrazilo u fon Sektovoj teoriji, a kasnije i u teorijama de Gola, Fulera i Lidel Harta. Međutim, pored postojanja male profesionalne »udarne« armije, zahtevala se i armija na osnovu opšte vojne obaveze. Ovde se jasno izražava protivrečnost imperijalističkih vojnih teorija: s jedne strane, nepoverenje prema širokim narodnim masama, a sa druge, saznanje da se rat ne može dobiti bez podrške širokih narodnih masa i bez masovne armije na osnovu opšte vojne obaveze.

---

*Wolfgang Wunsche: Strategie der Niederlage, izdanje Deutscher Militärverlag, Berlin, 1961, str. 142.*

*Autor se u svom radu, kako sam izjavljuje, oslanjao na razne izvore; u prvom redu na radove marksističkih, a naročito sovjetskih autora, zatim na dela nemačkih teoretičara i zvanična dokumenta nemačkog Generalštaba.*



Suprotnost između interesa agresora koji teže ratu i širokih narodnih masa kojima je rat tuđ, agresori pokušavaju da reše primenom »naučnih« metoda kod ideološke obrade masa, s jedne strane, a sa druge — isto toliko »naučnim« metodima primene terora i drugih nasilnih mera. Nemački militarizam je još posle prvog svetskog rata došao do takvih zaključaka, što se odrazilo, pored ostalog, i u Ludendorfovoj teoriji totalnog rata. Nemački fašizam je prihvatio tu teoriju i sistematski je sprovodio u delo, jer fašistička diktatura nije promenila karakter i sadržaj nemačke vojne nauke pošto je društveno uređenje ostalo u suštini isto — kapitalističko. Prema tome, nemačka vojna nauka se i u doba fašizma pridržavala svojih osnovnih koncepcija (uništavajući rat, ofanzivno vođenje rata, Šlifanova doktrina itd.). Međutim, nemački teoretičari su uspeli, i to dosta pravilno, da iskoriste najnovije tekovine tehnike i nauke za vođenje rata.

Pored toga, na razvoj nemačke vojne teorije uticale su filozofija idealizma i buržoaska sociologija. Nemački militaristi su rado prihvatili rasizam (Čemberlena, antisemitizam, socijaldarvinizam, teoriju životnog prostora, varvarsku ratnu etiku Ničea i Bernhardija, geopolitičko učenje Haushofera, teoriju Rozenberga i Ludendorfa).

Isto tako se i misticizam odrazio u vojnoj teoriji u pogrešnom učenju o neizbežnosti i neophodnosti rata, o moralnoj nadmoćnosti Nemaca i o teoriji »natčoveka«. To je navodilo nemački Generalštab na precenjivanje sopstvenih snaga i potcenjivanje protivničkih, onemogućavalo mu realnu i trezvenu procenu odnosa snaga i guralo u krajnjoj liniji na avanturističko planiranje rata.

Nemačka vojna teorija je imala više uspeha u proceni i korišćenju najnovijih tekovina nauke i tehnike u ratne svrhe. Krvavi porazi u prvom svetskom ratu naterali su nemački Generalštab da još u toku tog rata obrati veću pažnju na tehnička dostignuća. U doba Vajmarske republike prikriveni Generalštab je brižljivo proučavao i isprobavao primenu novih tehničkih sredstava, a naročito tenkova, motorizacije i aviona u ratu. Nemački teoretičari su težili da iskoriste ove tekovine tehnike za vođenje munjevitog rata, izbegavanje pozicijskog i za razvoj svih metoda napada, pošto se to inače slagalo sa njihovim gledištima o vođenju rata i sa karakterom osvajačkog rata.

Kao što je rečeno, na nemačku vojnu nauku su u znatnoj meri uticala iskustva iz prošlih ratova, kao i vojne i vojnoteoretske tradicije. Međutim, i ovde su klasna gledišta i ograničenja ispoljavala veliki uticaj. U redovima posvećenim proučavanju ratnih iskustava uočavane su ove karakteristike: pri proceni i rešavanju takvih problema kao što su uloga narodnih masa i uloga vojskovođe ili značaj moralnog faktora, tj. u problemima koji su bili tesno povezani sa društveno-političkim pitanjima, nemački militaristi su ispoljavali čist idealizam. S druge strane, oni su prihvatili i dijalektički način prilaženja problemima koji nisu bili neposredno vezani za klasne interese i pitanja, kao što su problemi tehnike, taktike, a delimično i operatike.

Nemački imperijalisti su posvećivali veliku pažnju proučavanju istorijskih iskustava. O tome svedoči veliki broj ustanova u Nemačkoj između dva svetska rata koje su se time bavile. Međutim, sva proučavanja su se preduzimala sa unapred određenom idejom: da se dokaže mit o nepobedivosti nemačke armije i nepogrešivosti nemačkog Generalštaba kao nosioca nemačke militarističke ideologije. Zbog toga takva istraživanja nisu mogla

da imaju pravi naučni karakter, mada su u pojedinim slučajevima dovodila do pravilnih zaključaka. Nemački Generalštab je smatrao sebe za pravog i direktnog naslednika Klauzevica, Moltkea starijeg i Šlifena, a naročito ovog poslednjeg.

Oko Šlifena i njegovog plana za rat 1914. god. razvila se naročito velika diskusija. Nemački Generalštab je ogorčeno branio pravilnost Šlifenovih ideja zato što je i svoje buduće ratne planove zasnivao na njima i to:

a) strategijski cilj rata treba da bude potpuno i nemilosrdno uništenje neprijateljevih oružanih snaga;

b) pošto su udruženi neprijatelji Nemačke jači nego ona, treba ih tući jednog za drugim na raznim frontovima;

c) strategijska metoda kod uništavanja neprijateljevih oružanih snaga zasniva se na izvođenju iznenadnih, munjevitih i uzastopnih udaraca radi obuhvata i opkoljavanja tih snaga.

Borba oko pravilnosti ili nepravilnosti Šlifenovog plana vodila se gotovo celo vreme između dva svetska rata. Nemački Generalštab je branio Šlifenov plan već i zato da se ne bi poljuljao mit o njegovoj nepogrešivosti. U duhu tog mita bila je čak lansirana i verzija o greškama potpukovnika Henča, navodno glavnog krivca za neuspeh Šlifenovog plana, jer predstavnici nemačkog militarizma nisu smeli direktno da napadaju bivšeg načelnika Generalštaba Moltkea mladeg, pošto bi se time ugrozio prestiž samog Generalštaba. Na kraju, pred sam drugi svetski rat, pristalice Šlifena u nemačkom Generalštabu i među nemačkim militaristima odneli su pobedu nad opreznijom strujom i sa takvim idejama stupili u drugi svetski rat.

Za imperijaliste je rat glavno sredstvo za postizanje njihovih agresivnih i porobljivačkih ciljeva. Zbog toga, buržoaske vojne nauke, a među njima i nemačka, posvećuju veliku pažnju proučavanju rata kao društvene pojave. Na sposobnost njihovog pravilnog uočavanja i upoznavanja rata, kako ga one zamišljaju, utiču mnogi faktori, od kojih su u Nemačkoj bili najvažniji:

a) uticaj opšte buržoaske ideologije na ideološkoteoretske i metodološke osnove proučavanja;

b) uticaj politike vladajuće klase;

c) povezanost teorije sa praksom;

d) nacionalne osobenosti države koja je u pitanju.

Dok su prva dva faktora uticala negativno na sposobnost upoznavanja rata kao društvene pojave, tesna povezanost teorije sa praksom imala je pozitivan uticaj na razvoj vojnonaučnog rada i u izvesnoj meri otklanjala negativan uticaj prva dva faktora.

Tesna povezanost teorije sa praksom upućivala je nemačke vojne teoretičare na rešavanje praktičnih problema kao što su proučavanje oblika i metoda oružane borbe, zatim izgradnje i formacije oružanih snaga, kao i načela za njihovu obuku i vaspitanje. Pri tome se nemačka vojna nauka oslanjala pretežno na trupne vežbe i manevre, na eksperimentalne vežbe i ratne igre. Ona nije odbacivala ni dostignuća i iskustva vojne nauke u inostranstvu, pažljivo ih je proučavala i koristila se njima u razradi svojih postavki. To se naročito odrazilo kod upotrebe tenkovskih, motorizovanih i vazdušnodesantnih jedinica, kao i vazduhoplovstva. Nemci su vešto umeli da izvuku pozitivne postavke iz inostranih teorija i da ih primene u svojoj praksi.



U odeljku pod naslovom »Predmet, klasifikacija i najvažniji problemi imperijalističke nemačke vojne nauke«, autor konstatuje da su nemački vojni teoretičari posle prvog svetskog rata znatno proširili predmet vojne nauke. Do tog vremena nju su sačinjavali jedino ratna veština, teorija obuke i vaspitanja i pitanja vojne tehnike. Samo su pojedini dalekovidni vojni autori pokušavali detaljnije proučavanje moralnog i ekonomskog faktora. Prvi svetski rat je očigledno pokazao da na vođenje rata utiču i mnogi drugi faktori, a naročito društvenog karaktera. Obraćajući veću pažnju na proširivanje predmeta vojne nauke, nemački vojni autori nisu uspeali da stvore njenu jasnu i preciznu klasifikaciju.

Zbog nedostatka metodološkog naučnog prilaženja stvari, oni nisu uspeali da uoče da se predmet i klasifikacija vojne nauke menjaju u zavisnosti od društvenog, naučnog i tehničkog razvoja. Oni su upali u grešku neodređenog proširivanja predmeta vojne nauke tako da je, na primer, Linebah 1939. godine nabrojao u sastavu vojne nauke 32 naučne discipline. Pokušavajući da zataškaju agresivni karakter svoje vojne nauke, oni su prestali da govore o njoj kao takvoj (*Militärwissenschaft*), već su počeli da se koriste izrazom »odbrambena vojna nauka« (*Wehrwissenschaft*).

Posle prvog svetskog rata nemačka vojna nauka se u znatnoj meri bavila dokazivanjem da Nemačka nije bila kriva za rat, kao i da on nije izgubljen krivicom generala i vojnih faktora; trebalo je na ovaj način održati mit o nepobedivosti nemačke armije i nepogrešivosti nemačke vojne nauke. Ali i pored toga, zvanična nemačka vojna nauka je istraživala niz drugih vojnih problema, obuhvatajući tu i probleme koje je nametala nova tehnika, kao i one koji su proisticali iz totalnog karaktera rata. Autor nabraja važnije probleme koji tretiraju opšta pitanja iz oblasti vojne nauke, odnosno probleme iz oblasti ratne veštine i organizacije, obuke i vaspitanja oružanih snaga, kojima su se bavili nemački vojni teoretičari.

Međutim, njihov vojnonaučni rad se od samog kraja prvog svetskog rata usmeravao na pripremanje novog rata. Pošto su se prilike u svetu promenile, oni su težili da svoje gledište prilagode novoj situaciji, ali nisu ispuštali iz vida glavni cilj: pripremanje nove borbe za prevlast u svetu. Neprijatelj broj 1 postao je za njih SSSR, a metod rada — korišćenje suprotnosti među kapitalističkim državama radi ponovnog obnavljanja nemačkog militarizma.

Pošto je versajskim ugovorom zabranjeno postojanje nemačkog Generalštaba, vojnonaučni rad se u prvo vreme obavljao u mnogobrojnim »vojnoistorijskim« ustanovama, »ratnim arhivama« i »vojnim bibliotekama«, koje su postale stecište nemačkih generalštabnih oficira, u stvari nosilaca vojne teorije. U isto vreme, oni su počeli sistematski rad na povećavanju znanstvenog nivoa relativno malog broja oficira Rajhsvera. Posle rata, rukovodstvo Rajhsvera izdalo je veći broj potpuno novih vojnih pravila i propisa, organizovalo mnoge studije i neprekidno održavalo eksperimentalne vežbe. Uporedo sa ekonomskim jačanjem Nemačke — uz pomoć SAD, otpočelo je i jače vojnonaučno istraživanje koje je sada dobilo i jaču materijalnu bazu. U vojnonaučnom istraživanju ocrtavale su se uglavnom dve struje: jedna koja se pridržavala starih postavki Šlifenove teorije i druga koja se više interesovala za korišćenje novih tekovina tehnike u ratne svrhe, čiji su protagonisti bili uglavnom mlađi generalštabni oficiri. Posle dugih borbi mišljenja, ova druga struja je nadjačala. Među njenim pristicama naročito

su se isticali Hojzinger, Manštajn i Kamhuber koji su postali tvorci nove nemačke vojne doktrine, a čiji su odraz predstavljali novi propisi, od kojih naročito onaj o »osnovnim principima višeg komandovanja«.

Po stupanju nacionalsocijalizma na vlast, obnovljeni su Generalštab, Ratna akademija i čitav sistem vojnih škola. Fašistička diktatura je omogućila brži rad na pripremanju rata u svakom pogledu, pa i na vojnonaučnom polju. Najvažnije ustanove ovog sistema bile su: Generalštab KoV i RV, Vrhovna komanda Vermahta, Ustanova za vojnoistorijska istraživanja, Ratna akademija, nemačko Društvo za vojnu politiku i vojna znanja i naročiti organi na univerzitetima. Nemačka vojna nauka je uspela pre drugog svetskog rata da rasvetli i reši mnoga vojna pitanja i probleme, ali ipak nije uspela da pravilno odgovori na sva, što joj se i osvetilo u drugom svetskom ratu.

U odeljku »O teoriji totalnog rata«, autor ističe da je teorija totalnog rata u izvesnom smislu postala imperijalističko učenje o ratu. Nemački militaristi su na osnovu te teorije sistematski uticali na široke narodne mase radi njihovog pridobijanja za rat i ta teorija predstavlja ideološki temelj za celokupnu imperijalističku ratnu propagandu.

Nemački militaristi su u prvom redu pokušavali da ubede narodne mase u sudbinsku neminovnost rata i njegovu opravdanost upošte. Pošto Moltkeova teorija o ratu kao sastavnom delu božanskog poretka nije više mogla da se održi, pored nje su korišćena i druga objašnjenja rata kao, na primer, njegova neizbežnost zbog ratničkog duha naroda i bioloških zakona (socijaldarvinizam). Naročito je biološka teorija o poreklu ratova široko korišćena za uveravanje naroda u njihovu neminovnost i opravdanost. Pri tome su nemački imperijalisti uveravali narodne mase da je svaki imperijalistički rat narodni rat i da se njime rešavaju suprotnosti među narodima. To se poklapalo sa fašističkim teorijama o rasizmu i teorijom o životnom prostoru, a pomagalo je uveravanju masa da će se ratom rešiti i svi socijalni problemi. Uz teoriju o totalnom ratu dolazile su i mnogobrojne druge: geopolitička, teorija o etičkoj opravdanosti rata, teorija o ratu kao svetskom sudu za narode, teorija o »narodu — gospodararu« i rasama niže vrednosti, teorija o nemilosrdnom postupanju prema neprijatelju itd.

Sve su se te teorije koristile zato da se narodne mase upregnu u ratna kola, jer je nemačka vojna teorija posle prvog svetskog rata došla do ovih zaključaka: a) sudbina rata zavisi od držanja celokupnog naroda, dok je čvrstina pozadine odlučujući faktor; b) značaj moralnog i ekonomskog faktora u ratu je ogromno porastao; c) razvoj novih tehničkih borbenih sredstava je u osnovi promenio metode i forme vođenja rata, i d) vođenje rata zahteva korišćenje svih moralnih, ekonomskih i vojnih snaga zaraćene države.

Iz ovih teza je proizlazio zaključak da se rat mora voditi uz zalaganje svih snaga, pri čemu se moraju koristiti sve metode zaključno sa najbarbarskijim i najsuprotnijim međunarodnom pravu — sa jedinim ciljem da se neprijatelj totalno uništi.

Nemački imperijalisti su proširili Klauzevicevo načelo uništenja oružanih snaga na uništenje celokupnog neprijateljevog naroda. Pri tome su zahtevali da se to uništenje izvrši u što kraćem roku. Fašistička vojna nauka postavljala je za to ove zahteve: a) uništenje neprijateljevih oružanih snaga



kao glavni cilj; b) uništenje duhovnih i materijalnih izvora i sposobnosti neprijateljeve države za davanje otpora; c) političko uništenje neprijateljeve države i d) delimično ili totalno uništenje naroda neprijateljeve države.

Na toj osnovi nemački vojni teoretičari su razvili metode totalnog i munjevitog rata koje su se uzajamno dopunjavale.

Prvi svetski rat je očigledno pokazao suprotnosti između reakcionarnih ratnih ciljeva imperijalista i interesa narodnih masa, između potrebe korišćenja celokupnog naroda u ratu i mogućnosti revolucioniziranja vojnika, između potrebe stavljanja na ratni kolosek celokupnog ekonomskog potencijala i karaktera kapitalističkog društvenog poretka i, najzad, suprotnost između potrebe vođenja koalicionih ratova i razlike u interesima savezničkih država.

Nemački militaristi su mislili da reše te suprotnosti uvođenjem vojne diktature radi totalnog militarizovanja celokupnog društvenog života, terorom kao sredstvom za pripremanje i vođenje rata, odnosno primenom metoda i sredstava za vođenje rata koji su suprotni međunarodnom ratnom pravu, zatim, spoljnopolitičkom izolacijom i podrivanjem neprijatelja iznutra. Fašisti su stvarno razvili i usavršili te metode, a naročito metode terora kako prema sopstvenom narodu tako i prema neprijateljevom i metode podrivanja protivničkih država pomoću propagande i pete kolone.

Iako je iskustvo prvog svetskog rata pokazalo da su savremeni ratovi dugotrajniji nego raniji, fašistička vojna misao je došla do zaključka da treba uraditi sve da se rat okonča u vrlo kratkom roku. U tom smislu smatrano je da se rat može brzo rešiti primenom sledećih načela: ofanzive, uništenja, postizanja uspeha u najkraćem roku, korišćenja momenta iznenađenja, izvođenja pokretnih borbenih dejstava, masiranja glavnih snaga na odlučujućim pravcima, obuhvata neprijatelja s boka i iz pozadine i posle toga njegovog okruženja. U tome se sastojala glavna teorija munjevitog rata kao osnovnog problema i glavnog sadržaja nemačke ratne veštine. Za postizanje tih načela, Nemci su se delimično koristili i Duetovom teorijom o upotrebi vazduhoplovstva i Fulerovom i de Golovom teorijom o upotrebi oklopnih jedinica, ali nisu polagali nadu u upotrebu samo jednog roda ili vida već u čitav niz faktora.

U pogledu faktora koji utiču na tok i ishod savremenog rata, nemački vojni teoretičari su došli do zaključka da su to sledeći: politika državnog rukovodstva, sposobnost komandnog kadra, a naročito višeg, moralni potencijal, kvantitet i kvalitet oružanih snaga, momenat iznenađenja, prednost u novim tehničkim borbenim sredstvima i ekonomski potencijal.

Glavna greška kod ovoga je u tome što su pojedini faktori posmatrani isuviše apstraktno. Kao primer može da posluži procena moralnog potencijala. Nemački vojni teoretičari su smatrali da uz pomoć fašističke diktature mogu obezbediti trajnu podršku naroda u celom ratu. Slične pogreške bile su i u proceni drugih faktora. Karakteristično je bilo još i to da je svaka grupa vojnih teoretičara, proučavajući posebno neki faktor, pridavala baš njemu odlučujući značaj. Tako su jedni polagali sve svoje nade u tehniku, drugi — u moralnu vrednost nemačkog vojnika, treći — u ekonomski faktor, četvrti — u komandne sposobnosti rukovodilaca. Drugi karakterističan momenat, koji prikazuje nedovoljnu naučnost nemačke vojne misli, predstavlja nemačko špekulisanje u pogledu paralisiranja objektivnih faktora (na primer, potencijalne nadmoćnosti u snagama i sredstvima) pomoću subjektivnih (sposobnosti komandanata).



Ideja munjevitog rata predstavljala je uglavnom dalje razvijanje starih Moltkeovih i Šlifenovih koncepcija o ratu na više frontova protiv koalicije koja je potencijalno nadmoćnija od napadača. I pored iskustava iz prvog svetskog rata koja su pokazala da savremeni ratovi postaju sve dugotrajniji, da se rat ne može rešiti pomoću jedne ili dve uništavajuće bitke i da u toku njegovog daljeg trajanja potencijalni faktori nadmoćnosti dolaze sve više do izražaja, nemački vojni teoretičari su i dalje polagali sve nade u munjeviti rat. Na to ih je terala situacija Nemačke i u suštini nerealna procena odnosa snaga koja je priželjkivanja Nemaca uzdizala na nivo objektivnih činjenica. I u proceni sredstava za postizanje uspeha u munjevitom ratu dolazilo je do sličnih grešaka, a isto tako i do apsolutizovanja izvesnih principa koji su u određenim uslovima dovodili do uspeha, dok su u promenjenim izazivali poraz. Isto tako, nemačkim vojnim teoretičarima nedostajalo je i jedinstveno i pravilno shvatanje stvarne suštine savremenog boja i borbe.

U pogledu gledišta na početni period rata, u nemačkoj vojnoj nauci postojala su različita mišljenja. Neki vojni teoretičari su pridavali tom periodu odlučujući značaj, drugi su pak bili oprezniji i govorili da se savremen rat ne može uvek rešiti u početnom periodu. Međutim, i jedni i drugi su ogromno podvlačili značaj brzine izvođenja operacija u tom periodu i momenta iznenađenja. Radi postizanja iznenađenja zahtevani su: skrivena koncentracija snaga, početak rata bez objave, upotreba nepoznatih borbenih sredstava, izvršenje napada na pravcu na kojem ga neprijatelj ne očekuje, izvršenje brzog manevra i brzih pregrupisanja. U svakom slučaju se očekivalo da će neprijateljeve snage u prvom periodu rata biti osetno tučene i da će njegova volja za produžavanjem borbe biti znatno poljuljana. Moltkeova teorija o koncentričnim operacijama postala je u nemačkoj vojnoj teoriji preovladavajuća i uzdigla se na stepen šablona ili šeme, čija se primena zahtevala u svim prilikama. Ova teza, koja je u suštini dosta pravilna, u primeni u promenjenim okolnostima pretvarala se u štetan šablon, a naročito kada se nailazilo na jakog, odlučnog i veštog protivnika koji je umeo da iskoristi slabe strane te šeme, a naročito osetljivost bokova i pozadine onog ko obilazi. To su jasno pokazale već operacije u novembru i decembru 1941. godine pred Moskvom. Tamo se pretvorilo u stvarnost staro pravilo da onaj ko obilazi može i sam da bude običen i okružen.

U zaključku autor napominje da nije mogao obuhvatiti celokupan razvoj nemačke vojne nauke i ističe sledeće glavne momente:

Nemačka vojna nauka je bila važan instrument agresivnog nemačkog imperijalizma i militarizma. Zahvaljujući njoj, omogućeno je uspostavljanje jakih oružanih snaga i postizanje početnih uspeha. Zbog toga su nemački vojni teoretičari, kao i njihovi poslodavci, odgovorni za pripremanje zločinačkih ratova. Nemačka vojna nauka bila je duboko reakcionarna i nadahnuta fašističkom ideologijom. Ona isto tako snosi saodgovornost i za fašističke zločine u prošlom ratu, jer im je dala podstrek.

Zahvaljujući svojoj tesnoj povezanosti sa praksom, nemačka vojna nauka je uspela da pravilno reši mnoga pitanja oružane borbe. Ona ipak nije bila u stanju da reši pravilno sve probleme. U tome su je ometali idealistički pogled na svet i politika vladajućih klasa. To se naročito ispoljilo u oblasti strategije i u avanturističkoj koncepciji munjevitog rata koja je protivurečila objektivnim uslovima situacije. I svoje pravilne zaključke



nemački vojni teoretičari nisu mogli uvek da sprovedu u život. Na primer, iako u teoriji nisu naročito precenjivali ili potcenjivali pojedine rodove vojske i vidove oružanih snaga, u praksi su — pod uticajem nereálnih i suviše ambicioznih zadataka — precenjivali pojedine rodove oružja, na primer, tenkofske jedinice ili vazduhoplovstvo, što je dovodilo do postavljanja ovim jedinicama i vazduhoplovstvu nerešivih zadataka. Sve u svemu, nemačka vojna nauka je bila isuviše agresivna i avanturistička i u svojim zaključcima se često oslanjala na svoja priželjkivanja, a ne na realnu i objektivnu procenu.

Zapadnonemačka vojna nauka nasledila je sve karakteristične osobine nemačke vojne nauke iz doba Vajmarske republike i fašističke diktature. Istorijsko iskustvo uči da nemačku vojnu nauku ne treba ni precenjivati ni potcenjivati i da je treba uvek pažljivo pratiti i proučavati, računajući na nju kao na opasnog neprijatelja mira.

U daljem izlaganju — u priložima — autor iznosi biografske podatke za najznačajnije vojne teoretičare između dva svetska rata i navodi literaturu kojom se koristio prilikom pisanja ove knjige.

## DEJSTVA U PLANINI — ITALIJANSKA GLEDANJA

Borbenim dejstvima na planinskom zemljištu, otkrivenom ili pokrivenom šumom, upotrebi rodova u ovim specifičnim uslovima, kao i dejstvima noću i po dubokom snegu i mogućnostima snabdevanja u planini, posvećeno je u toku prošle godine dosta prostora u italijanskom vojnom časopisu *Rivista militare*.<sup>1</sup> Razlog tome što italijanski vojni autori tako često razmatraju dejstva u planini treba tražiti prvenstveno u reljefu njihove zemlje, odnosno činjenici da se planinski lanci, počev od Alpa na severu pa zaključno sa Sicilijom na jugu, protežu duž čitave italijanske teritorije.

Većina autora slaže se u tome da značaj planine za izvođenje borbenih dejstava ni u eventualnom ratu neće biti umanjen. Planini će svakako drugačije prilaziti napadač, a drugačije branilac, odnosno oni će se različito koristiti njenim prednostima, dok će se njene slabe strane verovatno u nešto izmenjenom vidu reflektovati na dejstva — postupke napadača i branioca.

U jednom članku autor iznosi svoje mišljenje da se buduća dejstva, baš zbog ovakvog protezanja planinskih lanaca, neće odvijati samo u graničnom pojasu (u području Alpa), već na najvećem delu čitave teritorije. Bez obzira na to što taj deo ne spada u tipično planinsko zemljište, uslovi za vođenje borbi na njemu nisu ni manje oštri ni manje teški od onih na alpskom zemljištu, tj. u graničnom pojasu. Iako ga karakterišu nešto povoljniji klimatski uslovi, u svakom slučaju različiti od onih tipično alpskih koji vladaju u najsevernijim oblastima zemlje, i ovde se susreću niske temperature i ostale teškoće (pokriveno i teško prohodno zemljište, usponi, besputni predeli) koje ne treba potcenjivati i o kojima se uvek mora voditi računa.

Razmatrajući fizionomiju eventualnog rata, italijanski autori ističu da će se on odlikovati obiljem pokreta brzih i motorizovanih jedinica, masovnom primenom novih tehničkih sredstava i oruđa snažne rušilačke moći. No, bez obzira na to, postupci jedinica na planini odviјаće se i u ovim novim uslovima slično onima u prošlosti; naime, jedinice će na tom zemljištu voditi borbu isključivo peške.

Karakteristike planine stvaraju specifične i naročito teške uslove za napadna dejstva, a olakšavaju odbrambena. Zbog toga će agresor težiti da, kad god je moguće, izbegne pokrete i dejstva na planinskom zemljištu, da

---

U članku su izneta mišljenja i stavovi autora sledećih članaka objavljenih u časopisu *Rivista militare* u toku 1964. godine: Gen. di Div. Giuseppe Inaudi: *La montagna ed i principi dell'arte militare* (februar 1964.); »Julia Gens: *La batteria obici da 105/14 da montagna* (februar 1964.); Gen. Brg. M. O. Franco Magnani: *Il combattimento notturno in montagna* (oktobar 1964.); Col. Zopito Liberatore: *I rifornimenti in montagna* (oktobar 1964.); Col. g. (p) Arnaldo Giacalone: *Impiego del genio nella battaglia difensiva in montagna* (decembar 1964.).

<sup>1</sup> Interesantan prilog širem sagledavanju ovog pitanja objavljen je u časopisu *Vojno delo* br. 3/1963. — Prim. A. R.



ga zaobiđe ili napusti zato što mu prepreke na njemu onemogućavaju da razvije svoja dejstva, tj. da upotrebi silu i tehniku. Ako bi agresor i bio prinuđen da napada po takvom zemljištu, pored toga što bi tempo njegovog napada bio znatno smanjen i umrtvljen, on bi rizikovao i izložio nepredviđenim okolnostima sigurnost svojih jedinica, jer bi doživljavao stalna iznenađenja koja ne bi mogao da izbegne i pored svoje nadmoćnosti. Ove bi okolnosti bez sumnje nalagale da se odustane od napada i potraže bolja rešenja u drugim, lakšim uslovima.

Da bi se specifični uslovi koje pruža planina što bolje iskoristili za vođenje borbi, treba im prilagoditi ne samo obuku jedinica, već i načine dejstva u planini. Za ta dejstva ne upotrebljavaju se posebna ili različita oruđa. Celokupno pešadijsko naoružanje, artiljerijska oruđa (čak i haubice 105 mm) mogu se uspešno upotrebljavati, sem oklopnih i mehanizovanih jedinica čija je primena van komunikacija nemogućna.

Upotreba borbenih sredstava, kao i postupci jedinica u planini, razlikovane se od onih u normalnim uslovima. Na primer, na šumsko-planinskom zemljištu napadač će ređe primenjivati nuklearna sredstva nego na ostalom zemljištu, pošto ona svojim toplotnim dejstvom mogu lako izazvati požare i na taj način negativno uticati na izvođenje sopstvenog manevra ili napredovanje. Međutim, mogućna je i namerna upotreba nuklearnih sredstava baš radi izazivanja većih požara kako bi se branilac prisilio da napusti zemljište bez borbe. Ako bi i došlo do primene nuklearnih udara, oni mogu biti male, a mnogo ređe srednje jačine. Dejstvo radijacije, kao što je poznato, u šumi duže traje zbog slabijeg provetranja, udarni talas smanjuje se jer ne obuhvata onako široku zonu kao na manevarskom ili ravničastom zemljištu, dok je toplotni efekat nuklearnog udara jači. I hemijska borbená sredstva će se duže zadržavati zbog slabog provetranja i povećane vlažnosti vazduha. Stepén zatrovanosti biće, po vremenu i intenzitetu, veći nego na otkrivenom zemljištu.

Principi izvođenja borbenih dejstava na planini ostali su nepromenjeni. Jedan od osnovnih je i *nadmoćnost*, pod kojom se podrazumeva »ostvarivanje moralne i materijalne premoći nad neprijateljem na odlučujućoj tački (prostoru) i u određenom vremenu«. Nadmoćnost se i posle pojave nuklearnog oružja ostvaruje ne samo koncentracijom snaga (žive sile), već ukupnom koncentracijom »moći« koja podrazumeva koncentraciju sveukupnih taktičkih efektivá i tehničkih sredstava. Pored koncentracije snaga (žive sile), nadmoćnost se ostvaruje i *manevrom snaga i vatre*. Manevar vatrom, kao što je poznato, može se vršiti »putanjama« (tj. artiljerijskim oruđima, avionima, projektilima) na velikim daljinama koje se stalno povećavaju. U vezi s tim, ostvarenje nadmoćnosti na određenom prostoru ne mora na današnjem bojištu da uslovljava koncentraciju »snaga i sredstava«. Međutim, manevar snagama na određenom prostoru zahteva mnogobrojna tehnička sredstva (transportna) i vreme, pa, nasuprot manevru vatrom, teško može biti ostvaren iznenadno i u najpogodnije vreme.

Ostvarivanje nadmoćnosti na planinskom zemljištu je vrlo teško i osetljivo. Slabije snage — manji tehnički sastavi (do ojačanog voda ili čete) koji su zbog svoje pokretljivosti i sposobnosti za manevar u stanju da najbolje koriste zemljište, vrše ubacivanja i postižu iznenađenje — mogu da postignu dobre rezultate u prvom redu zato što im planina (šuma) pruža izvanredne mogućnosti da se neopaženo privuku određenom objektu i izne-



nadno izvrše napad. Međutim, na ovakvom zemljištu i branilac može sa uspehom primenjivati aktivna dejstva kako bi napadaču naneo iznenadne udare i usporio njegov napad. Prilikom upućivanja snaga određenih da obilaskom ili obuhvatom ostvare iznenađenje, treba voditi računa da se one ne kreću samo pogodnim pravcima (putevima, stazama, grebenima i sl.), jer to ne obezbeđuje uvek uspeh; u stvari, neprijatelj obično baš te pravce zatvara najjačim snagama i tu je najoprezniji. Prema tome, slaba prolaznost ne sme da bude razlog da se i takvim pravcima, a zavisno od određene situacije, ne upute izvesne snage, a ponekad možda i glavne, jer se tako najlakše postiže iznenađenje.

Vatra nije sama sebi cilj i beskorisna je ukoliko ne omogućava izvršenje pokreta i postizanje uspeha. Stoga treba smatrati da će vatra biti efikasna samo kada postoje i određene snage koje će iskoristiti njen učinak, bez obzira na to da li se ona ostvaruje konvencionalnim ili nuklearnim vatrenim sredstvima. Nuklearno oružje, zahvaljujući svojoj velikoj rušilačkoj moći, menja staro shvatanje prema kojem je »dejstvo vatrom uslovljeno pokretima jedinica«. Vatra nuklearnog oružja dobija ulogu glavnog činioca, i ograničavajući pokrete, svodi ih na najmanju mogućnu meru. Međutim, ova postavka je uslovljena karakteristikama bojišta na kojem dejstvuju određene snage i mogućnostima i načinom održavanja sadejstva, posebno između taktičkih jedinica i onih koje ostvaruju podršku. Taktičke jedinice na bojištu primenjuju razne postupke, među kojima i pokrete, dok se tehnička sredstva više angažuju za druge zadatke (dejstvo vatrom, izvođenje radova). Vatrene sredstva se pokreću samo kada su prinuđena na to, jer vatra doživljava krizu ako se ostvaruje u toku pokreta.

Jedno od takođe interesantnih pitanja koje se razmatra u navedenim člancima jeste manevar po visini, koji se posle drugog svetskog rata u vojnoj terminologiji često naziva *vertikalni manevar*, a čije izvođenje na planinskom zemljištu nije ni novo ni originalno. Dok se kod klasičnih borbenih dejstava primenjivanim u prošlosti na ravničastom zemljištu manevar izvodio samo u horizontalnom pravcu, u planini se on oduvek vršio i po visini. Napadač je uporno dejstvovao duž izabranih pravaca koji su iz nižih predela izvodili prema položajima veće relativne nadmorske visine, na kojima je branilac obično izgrađivao sistem odbrane. Zbog karakteristika zemljišta — uspona, napadač je bio prisiljen da manevruje po visini kako bi pronašao ona mesta u sistemu odbrane koja su bila slabije obezbeđena i organizovana za odbranu, kako bi se baš tu mogao ukliniti ili eventualno probiti ih. Pojava helikoptera i jedinica koje se na bojište prebacuju vazдушnim putem olakšava u prvom redu izvođenje manevra na planinskom zemljištu, dok na ravničastom svakako unapređuje staru koncepciju manevra. Mogućnost primene vertikalnog manevra prisiljava branioca da po čitavoj svojoj dubini izgradi više odbrambenih položaja, pošto on ne može znati unapred gde napadač namerava da u dubini njegove zone odbrane izvrši vertikalni manevar, odnosno spusti helikopterski ili vazdušni desant. Manevar koji se ranije izvodio samo po frontu teži, zahvaljujući primeni novih sredstava i specijalizovanih jedinica, da se proširi i u dubinu. To znači da se pored skoka »u visinu«, ovim oblikom manevra postiže i skok »u daljinu«, čime se lako mogu ugroziti pravci određeni da se branilac njima povlači. Na taj način napadač koji vrši manevar »po trećoj dimenziji«, može dovesti odbranu u kritičnu situaciju i izmeniti odnos snaga na bojištu u svoju korist.



U pogledu materijalnog obezbeđenja dejstava na planinskom zemljištu, u navedenim člancima se posebno ističe značaj *snabdevanja municijom*. Za to se mogu koristiti vrlo različita sredstva: avioni i helikopteri (naročito kada je jedinica odsečena), mehanička vozila, tovarna grla, ljudi-nosači (koji se mogu kretati peške, na smučkama ili krpljama), saonice, čamci (od drveta, aluminijuma ili plastične materije) koji su se u praksi pokazali podesnijim od saonica. Kao transportna sredstva mogu se takođe upotrebiti prenosne i stalne žičare specijalno namenjene za vojne potrebe, kao i postojeće koje služe za privredne ili sportske potrebe.

Postojeće načelo da jedinice na položajima treba obezbediti municijom u svako doba, po svakom vremenu i na račun snabdevanja bilo kojim drugim materijalnim potrebama, treba uvek poštovati. Ovo pitanje može donekle biti rešeno izgradnjom u toku mira većeg broja skladišta municije na pojedinim planinskim područjima; ta skladišta mogu predstavljati nuklearni cilj, a mogu biti zahvaćena i nuklearnim udarom usmerenim na druge obližnje objekte. Osnovno pravilo, ističe se u ovim člancima, kojeg se treba striktno pridržavati da bi se zadovoljile potrebe svih jedinica, jeste da se u svakom skladištu nalaze različite vrste municije za potrebe opsluživanja svih vrsta oruđa. U organizaciji ovih teritorijalnih skladišta potrebno je pridržavati se nekih normi: ona se ne smeju dislocirati blizu objekata koji bi mogli predstavljati nuklearni cilj (preporučuje se da se i već izgrađena bolje razmeste), ne treba ih grupisati, već im obezbediti efikasnu protiv-nuklearnu zaštitu i organizovati odgovarajuće službe (protivpožarne mere, mere obezbeđenja i pružanja pomoći, posebno NBH-odbranu).

#### PLANIRANJE I IZVOĐENJE NAPADA

Iako će napad u eventualnom ratu izvoditi uglavnom brze oklopne i mehanizovane jedinice uz podršku nuklearnih sredstava, ipak se nastoji da i u tom slučaju prednost bude izražena poznatim odnosom snaga između napadača i branioca u prošlosti u srazmeri 3 : 1. Da bi se napad uspešno odvijao, bez obzira na to kolike snage bile angažovane, on se mora u novim uslovima mnogo više nego ranije podržavati »logističkim naporima«, pošto na današnjem stepenu razvitka naoružanja i tehnike, izvođenje napada zahteva stalno i obilato znavljanje velikog broja materijalnih potreba.

Iz ovoga proizilazi da u eventualnom ratu neće više biti neophodno dejstvovati isključivo na jedinice da bi se neutralisale, već i po njihovim sredstvima za snabdevanje. U svakom slučaju, problem snabdevanja biće vrlo akutan za sve, ali ipak manje težak za branioca nego za napadača. Mobilnost i izdržljivost zavisice od kvaliteta ljudstva. Najveći značaj imaće jedinice koje će se kretati i boriti peške i za koje neće biti potrebno neprekidno opsluživanje i angažovanje snabdevačkih organa i službi. Te će jedinice dejstvovati uglavnom na planinskom zemljištu i neće se vezivati za komunikacije i tehniku.

*Približavanje*, po italijanskim pravilima, predstavlja pokret jedinica iz očekujuće zone do polaznih položaja za napad. Ono se u planini odvija u znatno težim uslovima usled nedostatka komunikacija, puteva i staza. Na najvećem delu ovakvog terena vrlo su slabe mogućnosti da se motorizacija koristi postojećim komunikacijama. Putevi su obično razdvojeni planinskim

vencima ili grebenima, što zahteva da snage u toku približavanja ne samo imaju plići poredak, već i da budu takvog sastava da mogu samostalno dejstvovati i redovno snabdevati svoje jedinice svim potrebama za vođenje borbe i normalan život.

Za što uspešnije približavanje posebno je važno odrediti dovoljan broj linija ravnanja koje služe za regulisanje pokreta, s obzirom na to da on može trajati i duže, kao i uspostaviti solidnu vezu kako u okviru jedne kolone, tako i između susednih. Prostorna razdvojenost kolona otežava sadejstvo i utiče na to da se ne može uvek jasno poznavati situacija na pojedinim pravcima kojima se kreću susedne kolone. Smatra se da će taj problem u budućnosti biti donekle ublažen, jer će se pokreti moći usklađivati iz helikoptera — mada će zbog atmosferskih prilika u planini to biti prilično otežano.

Približavanje u planini može se izvoditi i pod specifičnim uslovima: preko zemljišta pokrivenog snegom ili šumom, preko visokoplaninskog zemljišta gde dolazi u obzir samo specijalna planinska tehnika, pod zaštitom noći i sl. U jednom članku posebno se obrađuje pitanje približavanja i izvođenja napada noću. Mnoge od navedenih postavki u tom članku odnose se dobrim delom i na zemljište pokriveno snegom i na šumu.

Ako se približavanje izvodi noću, jedinice se kreću u sastavu bataljona koji retko kao celina napada noću. Obično se za to izdvaja taktička grupa jačine čete. Razdaljina koju noću jedinice moraju savladati u fazi približavanja obično je manja i iznosi oko 2 do 3 časa pešačenja. Vreme planirano za pokret zavisi od zemljišta, braniočevih snaga i brzine kretanja jedinica koje se približavaju. Kada se približavanje odvija noću, neophodno je da se još u toku dana predvidi i planira sve što je potrebno, jer kada pokret jednom otpočne, nisu poželjne i korisne bilo kakve značajnije izmene. Pokret se izvodi od linije do linije ravnanja, uz obavezno obezbeđenje prethodnicama i pobočnicama (ako se radi o taktičkoj grupi jačine bataljona), ili jačim patrolama isturenim ispred, iza i na bokove snaga koje se kreću (ako je taktička grupa jačine čete).

Komande i starešine moraju posvetiti posebnu brigu što boljoj organizaciji osiguranja u toku pokreta i nastojanju da se za te zadatke ne izvuku suviše jake snage. Odstojanje između glavnine i osiguravajućih delova zavisi od konkretne situacije. Glavnina se prebacuje na novu liniju ravnanja tek kada su osiguravajući delovi izbili na narednu liniju. Kad god je moguće mora se poštovati načelo da približavanje otpočne i završi se u prvom delu noći, kako bi ostalo dovoljno vremena za početak napada pre zore, bez obzira na to da li će napad izvršiti iz pokreta ili posle izvesnog sređivanja na polaznom položaju za napad.

Za izvođenje napadnih dejstava u planini obrazuju se *taktički sastavi* — taktičke grupe i podgrupe koje su načelno nešto slabije nego kada dejstvuju na ravničastom zemljištu. Osnovu za formiranje taktičke grupe predstavlja ojačana četa, a za podgrupu ojačani vod. Tako, na primer, taktička grupa jačine čete može biti ojačana brdskom baterijom, vodom ili odeljenjem pionira i delovima drugih službi. Ovako formirana i ojačana taktička grupa čini samostalan sastav, što je vrlo značajno za uspešno izvođenje napada. Zavisno od zadatka koji predstoji, određuje se i učešće pojedinih rodova i službi. Ponekad će biti jednak odnos pešadijskih i artiljerijskih jedinica u istoj taktičkoj grupi, a ponekad taj odnos može ići i u prilog artiljeriji.



Tenkovi se mogu upotrebiti izuzetno za podršku taktičkih sastava ako to zemljište dozvoljava, ali njihova masovna upotreba nije ni moguća ni celishodna. Smatra se da su oni, kada za to postoje uslovi, najbolje iskorišćeni ako jednom pešadijskomvodu sadejstvuju dva tenka. Tenkovi mogu sadejstvovati i izviđačkim delovima, pratiti (kao jaki vatreni izvori) juriš pešadije, prodirati duž dolina koristeći efekat sopstvene nuklearne podrške, a mogu se koristiti i za obilazak pojedinih objekata i prodor u dubinu odbrane.

Jednoj taktičkoj grupi obično se dodeljuje izvršenje jednog taktičkog zadatka, pri čemu se vodi računa o tome da određeni objekti za napad ne budu duboko u odbrambenoj zoni, već bliže prednjem kraju odbrane. Poželjno je da se prethodno izvesni delovi snaga ubace u braniočevu odbrambenu zonu. Ako je zadatak taktičke grupe dublji, treba odrediti jaču rezervu, kako bi mogla pothranjivati napad, obezbeđivati bokove i štiti pozadinu. Tako, na primer, ako četa napada sa tri voda, onda jedan vod može biti u rezervi; ako je u napadu angažovana kompletna četa, tj. sva četiri voda, onda je svaki vod dužan da obrazuje vlastitu rezervu jačine jednog odeljenja. Osnovno je pravilo: sve jedinice, bilo kojeg stepena, moraju nastojati da se prethodno što bliže privuku napadnim objektima, da ne smanjujući tempo napada brzo i smelo dejstvuju kako bi mogle ručnim bombama ili nožem rešiti situaciju u svoju korist. Zato rezerve i treba da budu bliže. Juriš se obično vrši jednovremeno, zajedničkim naletom. Zauzete položaje treba čvrsto držati, jer na planinskom zemljištu predstavljaju siguran oslonac. Njihovom uređivanju napadač treba da pristupi što pre, kako bi sa njih mogao da odbija protivnapade i što bolje se zaštitio od braniočeve artiljerijske i minobacačke vatre.

Pošumljeno planinsko zemljište može koristiti napadaču, a istovremeno ometati braniočeva dejstva i obratno. Šuma ograničava pokret, orijentaciju, vezu, komandovanje, sadejstvo, osmatranje, gađanje i upotrebu tehnike. S druge strane, ona omogućava ostvarivanje iznenađenja i ubacivanja i može pozitivno uticati na postavljanje prepreka i njihovo korišćenje. Ubacivanje i obilazak na pošumljenom zemljištu relativno je lako izvesti, jer u braničevom rasporedu postoji niz međuprostora i neposednutih rejonapodesnih za prikriveno kretanje. Delovi jedinica koji se upotrebljavaju u ovu svrhu mogu odigrati presudnu ulogu u izvršavanju zadatka. Ako ne može izbeći pošumljeno planinsko zemljište, napadač u planiranju dejstava mora voditi računa o svim osobinama tog zemljišta i uslovima koji utiču na mogućnost ostvarivanja dejstava.

Napadač može naići na branioca koji je organizovao prvi položaj duž ivice šume. Tada u fazi pripreme napada treba organizovati što jaču artiljerijsku vatru po rejonima u kojima se verovatno nalaze braniočeve rezerve. Oruđa namenjena za praćenje pešadije ili planinskih jedinica teže će izvršavati zadatke zbog ograničenih mogućnosti kretanja i teškoća u otvaranju vatre.

Prednji kraj odbrane može se protezati i unutar šume. U takvoj situaciji važno je što bolje rasporediti oruđa. Posebnu korist mogu imati obilazni i obuhvatni napadi koji se izvode manjim delovima ubačenim preko teže prohodnog terena. Nailaskom ne pošumljeno zemljište, borbeni poredak treba podesiti tako da najbolje odgovara tom zemljištu. Rastojanje između delova borbenog poretka u napadu zavisi od vrste i gustine šume i karakteristika planinskog zemljišta. Kretanje je obično usporeno. Osmatranje na



sve strane, pa i gore, prema vrhovima — krošnjama drveća je posebno značajno, pošto ostavljeni pojedinci ili manje braničeve grupe mogu docnije, udarom u leđa, da poremete odvijanje napada ili da ga čak i ukoče. Zbog toga kretanje ne treba svesti samo na postojeće šumske staze. Svakom vojniku mora se odrediti pravac kretanja i od njega treba zahtevati da se kreće svojim pravcem i da ne zaobilazi čestare, uzvišenja, jaruge i teže prohodne rejone.

Napadač obično u tim uslovima obrazuje i grupu za podršku koja kao privremeni sastav interveniše vatrom i udarom kada jedinice naiđu na pojedine položaje ili utvrđene tačke koje je teže zauzeti. Ova grupa za podršku nije rezerva uobičajenog sastava i namene čiji je zadatak u normalnim uslovima da proširuje uspeh i odbija eventualne protivnapade.

*Noćni napad* se obično oslanja na iznenađenje, nadmoćnost, ili na kombinaciju ta dva faktora. Iznenađenje je, ako se samo uspe postići, najbolji način dejstva noću, jer se jedinice dovode na sam objekat iznenađa i bez otvaranja vatre. Ponekad je moguće napadati (ako branilac još nije otkrio napadačeve snage) i preko zemljišta za čije je pojedine zone planiran određen broj artiljerijskih vatri. Ako napadačeve snage i budu otkrivene van tih zona, može ih dočekati samo vatra automatskog oružja, jer branilac više nije u stanju — zbog oskudice u vremenu, konfiguracije zemljišta i zona sigurnosti za sopstvene snage koje su na prednjem kraju, ili ispred njega u ulozji objavnika ili osmatrača — da brzo izračunava nove elemente za gađanje i prenosi vatru artiljerije.

Noćni napad je moguće izvesti na dva načina: da otpočne noću i produži se u toku sledećeg dana, ili da otpočne i završi se u toku iste noći, u kom slučaju je napadač primoran da se pripremi za odbranu u toku sledećeg dana. Jedan od autora smatra da će češće dolaziti do primene prvog načina. Međutim, ako je napad izvršen da bi se iskoristio momenat iznenađenja, treba ga po svaku cenu i završiti u toku iste noći. U protivnom, biće vrlo teško nastaviti napad u toku sledećeg dana i naredne noći. Poželjno je da se postignuti uspesi u toku noći odmah sledećeg dana prošire angažovanjem novih i svežih snaga, koje se mogu, ako zatreba, ubaciti i kao vazdušni desant u dubinu odbrane.

*Savlađivanje prepreka, posebno minskih polja*, mnogo je teže noću nego danju. Naročito je teško izviđati minsko polje i obično se, zbog nedostatka vremena, od ovoga odustaje. Ukoliko se otvaranju prolaza kroz minsko polje pristupi u toku noći koja prethodi napadu (s tim da se po danu detaljno izvidi raspored minskog polja), teško je pretpostaviti da to branilac neće primetiti i onemogućiti. Zbog toga se ni približno neće moći ostvariti onoliki stepen iznenađenja na koji se s pravom računa kao na odlučujući faktor za uspeh u noćnom napadu. Ima mišljenja da izviđanje minskih prepreka treba izvršiti na širem pojasu (uključujući tu i onaj deo kuda se namerava napadati) kako bi se branilac obmanuo i dezorijentisao u pogledu stvarnog pravca napada. Međutim, za ovo su potrebne veće snage, posebno angažovane, pa se ne bi mogli uvek ostvariti očekivani rezultati.

Otvaranje prolaza moguće je samo angažovanjem jakih snaga koje bi neutralisale branioca i prisilile ga da oslabi vatrenu zaštitu prepreka. No, pošto se radi o minskim poljima (znači o zemljištu neposredno uz prednji kraj odbrane), upotreba sopstvene artiljerije je necelishodna zbog zone si-



gurnosti za ljudstvo koje pravi prolaze u minskim poljima. Uspeh u otvaranju tih prolaza neće se postići ni kada bi se ljudstvo štitilo pešadijskim naoružanjem, jer je nemoguće planirati vatru celokupnog naoružanja (pošto će se branilac u tom periodu sigurno pojaviti sa novim, do tada neotkrivenim vatretnim izvorima koje napadač nije uspeo da izviđanjem ustanovi, pa je potrebno tada i na njih sasrediti vatru). Otvaranje prolaza artiljerijskim gađanjem teško se primenjuje noću, jer se ne može postići preciznost, a osmatranje i korektura pogodaka znatno su otežani. Ovaj se problem ističe kao vrlo značajan i naglašava se da je za njegovo rešavanje potrebna solidna priprema.

*Prepad* je po italijanskom gledištu »akcija lokalnog karaktera usmerena na iznenađenje radi zauzimanja naročito važnih položaja, razjašnjavanja neizvesnih situacija, nanošenja gubitaka i zarobljavanja neprijatelja«. Za razliku od napada, prepad se najuspešnije može izvesti noću ili u toku vremenskih nepogoda (vejavice, magle, potpune oblačnosti). Prepad nije nikada sam sebi cilj, već obično predstavlja početak drugih dejstava.

Jedinica (obično ojačani vod) koja vrši prepad treba obavezno da zauzme jurišni položaj i preduzme napad pre nego što neprijatelj to primeti, odnosno pre nego što bude u stanju da reaguje. Iznenađenje je u ovoj taktičkoj radnji osnovno i znači odlučujući faktor za postizanje uspeha, jer ako ono izostane, prepad neće uspeti. Približavanje objektu napada vrši se brzo, samo sa kraćim zastancima na unapred određenim linijama radi odmora, primanja novih naređenja ili regulisanja mera obezbeđenja. Artiljerija i minobacači sa svojih položaja mogu u toku približavanja jedinice koja vrši prepad otvarati uznemiravajuću vatru, dok se jedan deo oruđa obično određuje da otvori vatru ako se ukaže potreba.

Prepad se vrši brzo i odlučno. Načelno se ne traži podrška artiljerije i minobacača po novopojavljenim ciljevima, pošto faktor vreme treba iskoristiti. Uspeh zavisi od zalaganja, upornosti i smelosti svakog pojedinca; situacije se rešavaju bliskom borbom. U poslednjoj fazi prepada poželjno je da artiljerija otvara vatru po rejonima iza napadnog objekta, odakle bi mogla pristići pojačanja. Po završenoj akciji jedinica se zaustavlja, sređuje i priprema da odbije eventualne protivnapade. Obavezno treba utanačiti sadejstvo između jedinice koja izvodi prepad i artiljerije radi otvaranja vatre na važne ciljeve, pogotovo ako posle izvršenog prepada predstoji povlačenje ove jedinice u sastav glavnine.

Kao i prepad, povlačenje na polazne položaje mora se organizovati savesno i sa puno odgovornosti. Posebno je važno da artiljerija i minobacači unapred planiraju vatre za svaku liniju, jer se i povlačenje vrši od jedne do druge, prethodno izabrane i određene linije. Zavisno od stepena vidljivosti, zemljišta i vatre, jedinice se povlače u manjim sastavima i nešto izmenjenim borbenim porecima. U ovoj fazi borbe, radi što bezbednijeg povlačenja, veliki značaj ima maskiranje sopstvenog pokreta koje se može najbolje obezbediti dimnim granatama.

*Artiljerijska vatra* na planinskom zemljištu može biti vrlo korisna i u mnogim situacijama može odigrati značajnu ulogu. Smatra se da je uvo-



đenjem nove haubice 105/14 mm<sup>2</sup> u naoružanje artiljerijskih jedinica uspešno rešen niz pitanja vezanih za upotrebu artiljerije u planini, a koja su se u oštroj formi ispoljavala u drugom svetskom ratu.

U pogledu primene artiljerije na planini važi načelo decentralizacije. Jedino komandant taktičke grupe ima pravo da u ovim specifičnim uslovima upotrebi artiljeriju po svom nahođenju. Kada se očekuje da će se borbena dejstva započeta noću produžiti i sledećeg dana, može se zadržati jedan deo artiljerije kako bi se u toku dana mogla izvršiti nova gađanja i manevar vatrom. Sadejstvo se usklađuje između komandira čete — komandanta artiljerijske grupe i komandira vodova — komandira baterija. Operativni oficir artiljerijske grupe nalazi se na komandnom mestu komandira čete u ulozu oficira za sadejstvo, dok se operativni oficir baterije nalazi kod prednjih delova kao artiljerijski osmatrač.

Sadejstvo između pešadijskih-planinskih jedinica i artiljerije ostvaruje se pomoću plana vatre u koji treba uključiti i zadatke minobacača. Otvaranje bliske zaprečne vatre treba da se vremenski podudara sa početkom napada, a njeno trajanje zavisiće od brzine kojom se odvija napad. Smatra se da ona mora prestati kada prednji delovi dođu do zone sigurnosti. Tog trenutka artiljerija prenosi vatru na druge objekte u dubinu, mada može i u ovom periodu dejstvovati — na zahtev. Kada postoji mogućnost, najbolje je da artiljerijske jedinice posednu svoje vatrene položaje u toku noći. Za noćna artiljerijska gađanja treba odrediti veći broj osmatrača čiji je zadatak kontrola i korigovanje pogodaka. Posebno je važno da se u ovim uslovima unapred odredi više tačaka i linija za snabdevanje municijom, s tim da ta mesta budu vidljivo obeležena i lako uočljiva.

#### ORGANIZOVANJE I IZVOĐENJE ODBRANE

U navedenim člancima dosta se razmatra i organizovanje i izvođenje odbrane. Bez obzira na to da li se primenjuje *pokretna* ili *odsudna odbrana*, njen cilj je isti: zaustaviti napadača, sprečiti mu prodiranje i posedanje određene zemljišne prostorije (rejona). Zadatak odsudne odbrane je da oslabi, rastroji i zaustavi napadača i uništi ga vatrom i snagom. Međutim, zadatak pokretne odbrane je da postepeno slabi i ograničava napadačeva dejstva, što će zavistiti od tempa nastupanja, uz primenu snažnih protivnapada.

Navodeći neke norme kojih se treba pridržavati prilikom organizovanja odbrane, jedan od autora naglašava da se odsudna odbrana načelno organizuje bliće, na dubini od 20 do 25 km. Dubina na kojoj se organizuje pokretna odbrana je veća i iznosi 50 do 80 km. Odsudnu odbranu organizuju združene pešadijske ili planinske jedinice na teško prolaznom zemljištu, dok pokretnu mogu organizovati združene oklopne ili mehanizovane jedinice na prolaznijem — prohodnijem zemljištu. U zoni odbrane korpusa organizuje se pojas obezbeđenja (pretpolje), glavni odbrambeni pojas i pojas kompusnih rezervi. Glavni odbrambeni pojas posedaju brdske divizije ili brdske brigade, što zavisi od karaktera zemljišta. Moguće je, na primer, u korpusnoj

<sup>2</sup> Haubica 105/14 mm je gotovo dvostruko teža od ranijeg brdskog topa 75/13 mm, ali to ne predstavlja problem ni za pokret ni za transport na planini. Podešena je za tovarni i vučni transport. Domet joj je 10.200 m i upotrebljava osam punjenja.



odbrambenoj zoni organizovati i odsudnu i pokretnu odbranu na taj način što će se na jednom sektoru pružiti odsudna, a na drugom pokretna odbrana, što zavisi od miza elemenata, od kojih su najvažniji zemljište, sopstvene snage i procena napadačevih namera.

Dosadašnja praksa u organizovanju i izvođenju odbrane, stečena u toku ranijih ratova, nije omogućavala, a najverovatnije će tako biti i u budućnosti, organizovanje »čiste« odsudne odbrane, jer ona zahteva više snaga i sredstava koncentrisanih na jednom prostoru, koji u sadašnjim uslovima mogu predstavljati nuklearni cilj. U sadašnjim uslovima, naglašava se u ovim člancima, najviše se može očekivati od kombinovane odbrane koja, zbog karakteristika najvećeg dela zemljišta italijanske teritorije, najviše pogoduje. Kombinovana odbrana, isprepletena elementima i odsudne i pokretne odbrane, može se uspešno organizovati i na ravničastom i na planinskom zemljištu, kao i kada se primenjuje nuklearno oružje, odnosno kada postoje pogodni zemljišni uslovi i sistem stalnih utvrđenja, kao i mogućnost ravnomerne upotrebe združenih pešadijskih, oklopnih i mehanizovanih jedinica.

Poseban problem pri organizovanju odbrane u planini predstavlja *obezbeđivanje sadejstva u odbrambenoj zoni* između delova borbenog poretka koji izvode pokretnu odbranu i delova koji se odsudno brane. Zavisno od prirode zemljišta, sastava jedinica, prikupljenih podataka o napadaču, fortifikacijskog uređenja zone odbrane, prirodnih prepreka, doba dana, atmosferskih prilika i sl., izvođenje odbrane može biti različito. Angažovanjem braniočevih glavnih snaga, najveći deo napadačevih snaga može biti zaustavljen na glavnom položaju, dok bi se ostale njegove snage koje su prodrle u dubinu odbrambene zone duž pogodnih pravaca mogle slabiti aktivnim dejstvima manjih jedinica. Može doći do primene takvog vida odbrane u kojem bi se duž odbrambene zone pružao otpor napadačevim manjim snagama sa pogodnih položaja, dok bi celokupna snaga odbrane bila usmerena na slabljenje njegovih glavnih snaga, uz nastojanje da se one uvuku u već stvorene breše, gde bi im se mogao naneti ozbiljniji udar. Rešenje se, svakako, može naći negde i između ova dva postupka.

U određivanju koji će sektor odbrambene zone biti pogodniji za pružanje pokretne, a koji odsudne odbrane, utiču podaci dobijeni iz objektivne ocene operativnih pravaca koji se nude napadaču na svakom sektoru, a manje su ili više povoljni za izvršenje obilazaka. Napadač se može sprečiti da proširi već stvorene breše ako se odbrana na bokovima napravljenih prolaza ojača ne samo posedanjem položaja, nego i inženjerskim uređivanjem, postavljanjem minskih i drugih prepreka. Ako je napadač prodro u dubinu odbrambene zone, treba obezbediti taktički i logistički opstanak onih delova braniočevog borbenog poretka koji su izolovani i odsudno se brane. Podrška tim snagama može se pružiti angažovanjem snaga drugog ešelona, upotrebom artiljerije i projektila i vazдушnim putem. U situaciji kad već preti opasnost odcemanja pojedinih braniočevih delova, treba ih na vreme ojačati i potpuno osamostaliti, kako u taktičkom tako i u logističkom pogledu, jer će se kasnije ovo teško moći ostvariti.

Organizovanje odbrane *na šumsko-planinskom zemljištu* zahteva posebnu brigu i napore. Tako, na primer, ako je branilac rešio da prednji kraj postavi na ivicu šume, mora u prvom redu nastojati da odabere najbolje položaje za osmatranje, jer će od toga dobrim delom zavisiti uspeh odbrambenih dejstava. Osmatračnice treba postavljati na uzvišenja, ili na drveće, uglav-



nom na ona mesta koja pružaju najbolje uslove za osmatranje. Ponekad će biti potrebno ispred pojedinih odbrambenih položaja raskrčiti šumu da bi se proširilo polje osmatranja i omogućilo što bolje dejstvo oruđa. Rezerve treba povući u rejone iz kojih mogu najbrže intervenisati.

Ako je prednji kraj odbrane u šumi, branilac mora na njenoj ivici postaviti već broj osmatrača. Od posebnog je značaja odbrana planinskih proplanaka ili rejona gde je šuma dosta razređena, jer je na tim mestima moguće ostvariti efikasnu vatru u najkritičnijem momentu borbe — kada napadač napušta pokriveni rejon i prebacuje se preko otkrivenog terena.

Veliki značaj za organizovanje odbrane ima fortifikacijsko uređivanje odbrambene zone, odnosno postavljanje ili izgrađivanje dovoljnog broja aktivnih i pasivnih prepreka (postavljanje mina, klopki, zaseka itd.). Za odbrambena dejstva na području pokrivenom šumom treba uvek planirati protivpožarne mere. Starešine su dužne da za to odrede grupe vojnika, opremljene priručnim sredstvima (pijucima, ašovima, kofama za vodu i sl.), koja će biti u pripravnosti da odmah pristupe gašenju, odnosno lokalizovanju požara.

Za izvođenje uspešne odbrane noću veliki značaj ima osvetljavanje zemljišta, kojim se mogu dobro uočiti napadačeve vatrene tačke i što efikasnije iskoristiti celokupni sopstveni vatrene sistem; pri tome treba voditi računa o štednji municije i striktnom pridržavanju discipline vatre. Radi zaustavljanja napadača i slamanja njegovog napada, treba angažovati celokupno naoružanje i aktivirati prepreke na što većem udaljenju od prednjeg kraja odbrane, kako bi napadač što pre na njih naišao i zbog toga bio prisiljen da se pre vremena razvije ili eventualno odustane od napada.

*Kontroli međuprostora*, kao elementu borbenog obezbeđenja, mnogi autori pridaju posebnu pažnju i smatraju da je to jedno od najosetljivijih pitanja kada se radi o organizovanju odbrane na planinskom zemljištu.

Međuprostore kontrolišu grupe boraca — patrole koje se dele po nameni. Njihov marševski i borbeni poredak uslovljeni su karakterom zemljišta. One se gotovo uvek kreću peške, a na visokoplaninskom zemljištu pokrivenom snegom — na smučkama ili pomoću druge planinske tehnike. Dele se obično na glavninu i deo za podršku. Mogu biti različitog brojnog sastava, zavisno od dobijenog zadatka. U patrole se obavezno uključuju najsposobniji i najbolje obučeni vojnici koji su samoinicijativni, odlučni, hladnokrvni i borbeni, a isto tako i odlični poznavaoци planine — kako bi mogli lako savladivati sve prepreke na koje naiđu i uspešno se boriti.

Za obezbeđivanje kontrole međuprostora i vremena potrebnog za planiranje i organizovanje dejstava ili manevra, mogu se isturiti na određene tačke ili u izvesne zone (na padine, grebene, na raskrsnice puteva i sl.), na većem ili manjem odstojanju od glavnine, *izviđačke patrole*, kojima treba odrediti precizne zadatke.

Za održavanje taktičke veze između jedinica koje su raspoređene na širokom frontu određuju se *patrole za vezu*, koje mogu biti i ojačane, jer, će u najvećem broju slučajeva, pored zadatka uspostavljanja ili održavanja veze, doći u situaciju da otpočinu ili prihvate borbu. Ovi istureni delovi obično dejstvuju iz zasede, vodeći računa da se na vreme povuku na druge položaje. Borba iz zasede može biti uspešna samo ako se oslanja na iznenađno otvaranje vatre.



Kontrola međuprostora se obezbeđuje osmatračima, objavnicama, pogodnim rasporedom prepreka i različitim načinima obaveštavanja. *Osmatrače* treba isturiti što dalje od prednjeg kraja odbrane na one pravce koji napadaču nude najbolje uslove za izvođenje napada i kojima će on najverovatnije kanalisati svoja dejstva; na taj način se mogućnost iznenađenja svodi na što manju meru. *Objavnice* osmatraju, prisluškuju i izveštavaju sa svojih položaja o svim promenama koje uoče. One ostaju na položajima (nastavljajući da izveštavaju) sve dok ne budu prinuđene da se povuku. Ponekad pružaju i otpor manjim napadačevim delovima.

Radi sprečavanja napada usmerenog na zauzimanje najvažnijih otpornih tačaka, branilac može preduzeti *ispade* i *protivnapade* u povoljnim uslovima, a najpovoljnija za ovo je noć. *Ispad* preduzimaju normalno manje snage (do ojačanog voda) i on se može izvršiti neposredno pre otpočinjanja napada; to je najpodesnije vreme jer je napadač tada iznenađen, primoran je da prepusti inicijativu na koju je računao. Povoljna situacija za izvršenje ispada je i kada napadač ne ispoljava sigurnost u napadu ili kada kod njega nastupi kriza. Prilikom preduzimanja ispada poželjno je: primaknuti rezervu bliže jedinici koja ga vrši, planirati jaku vatru i solidno osvetljavanje zemljišta ako će se ispad izvoditi noću. Ponekad će biti korisnije, pogotovu ako je cilj ispada ograničen, da se rezerva ne ubacuje u borbu, već da se njome ojačaju jedinice na prednjem kraju odbrane, kao i one koje su u dotadašnjim borbama najviše iscrpene.

*Protivnapad* preduzimaju snage iz rezerve. Pre nego što on otpočne, treba pregrupisati snage. Samo izvršenje je otežano, a pokreti suviše usporeni zbog oskudice u putevima i stazama. Zato je nužno solidno poznavanje zemljišta koje predstavlja uslov za uspešno izvođenje protivnapada. U svakom slučaju, njega je teže ostvariti nego ispad, jer su zadaci veći i složeniji. Protivnapad obično počinje tek pošto se napadaču pruži izvestan otpor, tj. kada se situacija već može jasnije sagledati i proceniti. Sticanje jasnijeg uvida u situaciju posebno je teško noću. Zato je potrebna velika opreznost u vezi sa upotrebom snaga iz rezerve za protivnapad, koji noću na planinskom zemljištu obično izvodi ojačana četa. Ako postoji i najmanji rizik, bolje je ovim snagama ojačati odbranu, a protivnapad prepustiti višoj komandi koja, koristeći noć za njegovo što bolje planiranje i pripremanje, može intervenisati jačim snagama u toku sledećeg dana.

*Inžinjerijskom obezbeđenju odbrane* pridaje se poseban značaj. Stepeng angažovanja inžinjerije kao roda zavisi i od toga kakav se vid odbrane organizuje. No, bez obzira na to, njena pomoć je dragocena jer može znatno doprineti usporavanju i zadržavanju napadačevih snaga. Načelno se inžinjerijske jedinice (mineri i pioniri) pridaju pešadijskim ili brdskim jedinicama određenim u prednje odrede, delovima koji se brane u pretpolju ili zoni borbenog obezbeđenja, a određuju se i za inžinjerijsko uređivanje odbrambenih rejona, sa zadatkom da — postavljanjem minsko-eksplozivnih prepreka ili drugim dejstvima — sprečavaju napadača u nastupanju prema glavnom položaju.

Uloga inžinjerijske jedinice kao borbene jedinice ogleda se u brzom postavljanju minskih polja koja će — po mišljenju autora ovih članaka — i u budućem ratu imati veliki značaj i masovnu primenu po celoj dubini pravaca napadačevog kretanja, zatim mina iznenađenja, u pregrađivanju pu-



teva i prolaza prirodnim i veštačkim preprekama (obaranjem drveća, razvlačenjem bodljikave žice, kamenim nametima, eskarpiranjem zemljišta i sl.). Prilikom postavljanja minsko-eksplozivnih prepreka, inženjerske jedinice su obavezne da obezbede kretanje delova borbenog poretka ili patrola kroz prolaze ostavljene u minskim poljima, određujući za to potreban broj stražara.

Kada se inženjerska jedinica koristi kao radna jedinica, ona obično, pored utvrđivanja odbrambenih položaja, uređuje osmatračnice i komandna mesta, izvodi radove na maskiranju pojedinih važnih objekata ili delova borbenog poretka, a može preduzimati i niz drugih radnji koje olakšavaju uslove za život i borbu jedinica. Odbrana, kao vid dejstva sa odvojenim odbrambenim rejonima i većim međuprostorima između njih, omogućava lakše korišćenje priručnih sredstava koje pruža zemljište za što uspešnije maskiranje. Zato se preporučuje posedanje prednjeg kraja u toku noći ili pri slaboj dnevnoj vidljivosti. U savremenim uslovima primenjuje se sve veća rastresitost ne samo elemenata borbenog poretka, nego i svih objekata, a posebno onih koji mogu da predstavljaju unosan atomski cilj. Zbog rastresitosti stvaraju se i povoljniji uslovi za bolje i potpunije maskiranje u svim situacijama, kao jedne od mera koje treba da obezbedi iznenađenje, umanji gubitke i poveća slobodu dejstva i otpornost jedinica.

U navedenim člancima, u kojima se sa raznih aspekata obrađuju dejstva na planinskom zemljištu, autori su jedinstveni u oceni da opšta načela vojne veštine ostaju nepromenjena i kada se radi o borbenim dejstvima u planini, mada je njihova primena različita od one na ravničastom zemljištu. Iz takve ocene, koja prevladava u ovim člancima, mogu se izvući neki opšti zaključci:

Napad na planinskom zemljištu uvek ima manje uslova da se razvije u dejstva širih razmera, iako karakter zemljišta sasvim pogoduje izvršavanju približavanja, ubacivanja u pozadinu i primeni raznovrsnih oblika dejstava, ali samo pri upotrebi manjih jedinica. Snaga predstavlja relativan faktor koji ima znatan uticaj na samostalna dejstva jedinica, često nezavisna jedna od drugih, kako u taktičkom tako i u logističkom pogledu. Manevar ide na ruku više »sitnijoj taktici«, pošto se na planinskom zemljištu teško mogu odvijati operacije većeg obima. To ne znači da se i manje snage mogu neočekivano naći u situacijama odlučujućim za vođenje rata. Značaj manevra dobija u važnosti, jer se na planini može uspešno primeniti i »vertikalni manevar«, sa prednostima koje nudi upotreba specijalne planinarske tehnike i mogućnostima prebacivanja snaga i sredstava vazдушnim putem.

I ubuduće će ova načela imati različitu primenu i svoje specifičnosti. Planina umanjuje efekte nuklearnog oružja, dok dejstva u planini, i pored sve većeg uticaja koji ostvaruje tehnika, zadržavaju i dalje svoj značaj. Posebno će dominirati pokreti i manevri koji se izvode isključivo peške, a planina će i dalje zadržati svoj značaj u pogledu ostvarivanja iznenađenja.

A. R.